

TALLINNA ÜLIKOOL
Kasvatusteaduste Instituut
Eelkoolipedagoogika osakond

Egle Lepp

LASTE TÄHELEPANEKUD LAPSEVANEMA ROLLIST MEEDIAKASUTUSE
SUUNAJANA

Magistritöö

Juhendaja: MA Kristi Vinter

Tallinn 2012

Instituut		Osakond
Kasvatusteaduste Instituut		Eelkoolipedagoogika osakond
Töö pealkiri		
Laste tähelepanekud lapsevanema rollist meediakasutuse suunajana		
Teadusvaldkond		
Alushariduse pedagoog		
Taotletav kraad	Kuu ja aasta	Lehekülgede arv
Pedagoogika magister	Mai 2012	52
Referaat		
<p>Lapse teadmised maailmast ning enamus kogemusi on meedia vahendatud, mis tähendab, et meedia loob suure osa lapse maailmast. Laps peab õppima eristama tõelisust väljamõeldisest, tulema toime vastuolulise informatsiooniga, mõistma ja tõlgendama meediast nähtut jne. Siin muutub oluliseks täiskasvanu juhendatud meediakasvatus. Eelkooliealised lapsed vajavad teisast lähenemist meedia vahendamisel kui vanemad lapsed, sest nende kognitiivne taju ja eesmärgid meediatarbimisel on erinevad.</p> <p>Uurimuse eesmärgiks on välja selgitada laste tähelepanekud lapsevanema rollist meediatarbimise juhendajana ning suunajana.</p> <p>Uurimustöö meetodiks oli laste intervjuerimine, mille käigus küsitleti kahtekümend koolieelikut.</p> <p>Uurimusest selgus, et tänapäeval lapsed kardavad vanematelt meediakasutuse juhendamiseks abi paluda, kuna oskus meediat tõlgendada puudub. Küsides selgitusi nähtu kohta, mida vanem ei pea õigeks, kuid lapse oskus nähtut mitesobilikuks selekteerida puudub, reageerib vanem esmalt siiski halvustavalt ning seades sellega uusi piiranguid või algatades vestlusteemasid viisaka käitumise osas. Lapsed teavad, et sellele järgneb manitsemine ja karistus teo eest, mis tegelikkuses juhtus teadmatuses.</p> <p>Lapsevanemad ei oska last abistada nähtu analüüsimisel, vaid tõrjuvad neid oma reageeringuga teemakohaste küsimuste esitamisel eemale, seetõttu laps märkab, et vanemale rääkimine ei too kaasa mingeid tulemusi. Samas sooviks lapsed teada, miks telekraanil vastavalt käitutakse ning lisati, et selgituste saamisel filmide ja seriaalide valmimise kohta, kaovad lastes erinevad hirmud ja unehäired kummitama jäävate osade suhtes.</p>		
Võtmesõnad: media mediation, parental mediation, pre-school children		
Key words: media mediation, parental mediation, pre-school children		
Säilitamise koht: Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste instituudi raamatukogu		
Töö autor: Egle Lepp	allkiri:	
Kaitsmisele lubatud:		
Töö juhendaja: Kristi Vinter	allkiri:	

Faculty Faculty of Educational Sciences		Department Department of Preschool Pedagogy	
Title Children`s Observations of Parents Role as the Guider of Media Usage			
Field of Study Early Childhood Education			
Research level Master of educational	Month and year May 2012	Number of pages 52	
<p>Summary</p> <p>Child's knowledge on the world and majority of experience is intermediated by the media, which means, that media creates a big part of children's world. Child has to learn how to separate reality and fiction, cope with controversial information, understand and translate what they saw on the media etc. Here is important parent's guided media education. Pre-schoolers need others approach on media intercessory than older children, because their cognitive perception and goals on media usage is different.</p> <p>The goal of the research is to determine childrens' observations on parents role as the tutor and guider of media usage.</p> <p>The research method was interviewing children, through which twenty preschoolers were questioned.</p> <p>The research showed that nowadays children are afraid of asking guidance about media usage from parents because they lack the ability to interpret media. When asking explanations on what they saw, what parents don't consider right, however kid lack the ability to select what they saw as inappropriate, right away the parent reacts disparagingly and or declaring new boundaries or starting conversations on polite behavior. Children know, that it is followed by expostulation and punishment for the act, which in reality happened by lack of knowledge.</p> <p>Parents don't know how to help children to analyze what they saw, but turn them away with their reaction on asking such questions, so the kid notices, that talking with parents won't bring any result. Although children wan't to know, why they act like that on television screen and it was added, that getting explanations about the making of movies and television serials, the fears and sleeping disorders on the parts, which will haunt the children, will disappear.</p>			
Key words: media mediation, parental mediation, pre-school children			
Location of Depository: The Library of Faculty of Educational Sciences of Tallinn University			
Author: Egle Lepp		signature:	
Allowed of the Defence: Supervisor: Kristi Vinter		signature:	

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
1. LAPSE VAIMNE KÜPSUS JA TAJU ERIPÄRAD MEEDIA MÕISTMISEL	8
1.1 Meedia tajumise spetsiifika lastel	8
1.2 Meediakogemuste mõistmine ja selle seos lapse vaimse küpsusega	10
2. LAPSEVANEMATE STRATEEGIAD LAPSE MEEDIATARBIMISE JUHENDAMISEL	13
2.1 Lapsevanema võimalused lapse meediatarbimise juhendamisel	13
2.2 Meedia kui vanema ja lapse ühistegevuse sisustaja	17
3. KASVUKESKKOND LAPSE MEEDIA TARBIMISE KUJUNDAJANA	19
3.1 Meedia kui lapse vaba aja sisustaja	19
3.2 Lapse meedia tarbimise võimalused kodus	20
3.3 Pereliikmete meediakasutuse võimalikud mõjud lapse meediatarbimisele	21
4. UURIMISTÖÖ VALIM JA METOODIKA	23
4.1 Uurimistöö eesmärk ja ülesanded	23
4.2 Valimi moodustamine ja kirjeldus	24
4.3 Meetodi valik ja kirjeldus	24
4.4 Uurimisprotseduuri kirjeldus	25
4.5 Andmeanalüüsimeetod	25
5. EMPIIRILISE UURIMUSE TULEMUSED JA JÄRELDUS	27
5.1 Lapse meediatarbimise võimalused	27
5.2 Lapsevanema osalus lapse meediatarbimises	31
5.3 Lapse vajadus lapsevanema juhendamisele meedia mõistmiseks	34
ARUTELU	39
KOKKUVÕTE	42
KASUTATUD ALLIKAD	44
LISAD	49

SISSEJUHATUS

Viimasel aastakümnel on ühiskonnas suurt muret tekitanud laste meediatarbimine ning seal kogetu ülekandumine lapse käitumisse. Teadlased on hakanud uurima ning analüüsima, milline oleks tulemus kui lapsevanem juhiks ja reguleeriks lapse meediakasutust (Nikken & Jansz, 2006, 182), mil põhiküsimusteks on saanud vanemate kaasatus lapse meediakasutusse ning mil määral üritatakse mõjutada lapse harjumusi (Vittrup, 2009, 51).

Lapse teadmised maailmast ning enamus kogemusi on meedia vahendatud, mis tähendab, et meedia loob suure osa lapse maailmast. Laps peab õppima eristama tõelisust väljamõeldisest, tulema toime vastuolulise informatsiooniga, mõistma ja tõlgendama meediast nähtut jne. Siin muutub oluliseks täiskasvanu juhendatud meediakasvatus (Vinter, 2010). Eelkooliealised lapsed vajavad teisast lähenemist meedia vahendamisel kui vanemad lapsed, sest nende kognitiivne taju ja eesmärgid meediatarbimisel on erinevad (Warren, 2003, 407).

Lapse kogemused ning taju on märagatavalt erinev kui ta on jäetud üksi. Samuti olenevad lapse tõlgendused sellest, mil määral on talle meediatarbimine võimaldatud (Vittrup, 2009, 51). Lapsed ei vaata enam lihtsalt televiisorit, vaid võtavad osa kõigest, mida pakub meile uus elektrooniline meedia. Selle tulemusena peavad vanemad hakkama mõtestama oma lapsekasvatamise tavasid, et omada suuremat kontrolli laste meediakasutuse üle (Nikken & Jansz, 2006, 199; Vinter, Kruise & Siibak, 2010). Kõik eelnevad asjaolud on tihedalt seotud mõjuga lapse sotsiaalsele arengule, olgu see siis negatiivne või positiivne (Vittrup, 2009, 51).

Vanemad peaksid õppima, kuidas ära hoida laste televiisori vaatamise kahjulik efekt ning kuidas panna lapsi sealt midagi kasulikku õppima (Naear, Tugrul, Tuncer, Yalein & Yurdakök, 2002). Meedianarratiivi jälgimine nõuab selliseid oskusi nagu sündmuste järjestamine ja ühendamine, taustateadmiste aktiveerimine ja sidumine, mis eelkooliealise lapse jaoks on veel keerulised. Laste meedialemmikud nõuavad täiskasvanute tähelepanu ja selgitusi ka eetilise arengu seisukohalt. Täiskasvanu peab aitama mõtestada

lemmiktegelaste käitumist, suhestades seda reaalse maailma ja sotsiaalselt sobiva käitumisega (Vinter, 2011).

Tänapäeval on lapsed leidnud viise, kuidas eirata vanemate piiranguid ja kasutada just lubamatuid meedia võimalusi, mistõttu suhtlus sellel teemal toimub ainult eakaaslastega (Nikken & Jansz, 2006, 199). Lapsed kardavad oma küsimustega vanemateni viia teadmisi (Vinter, 2011), mis on nende eale lubamatu ning eeldatakse, et sellega kaasnevad uued piirangud ning keelud. Seega peavad vanemad oskuslikult lähenema lapse meediatarbimise suunamisse. Kristi Vinteri (2012) sõnul lapsevanemad aga pigem kardavad vestlusi, sest tunnevad ennast ebakindlalt laste tasemele laskumises ning neile arusaadava sõnavara kasutamises (intervjueerinud Leitmaa, 2012, b). Seega on hetkel olukord, kus nii laste kui ka vanemate poolne meediakasutuse arutelu algatamine jääb kesiseks, sest lapsed kardavad vanemateni viia teadmisi nähtust, mis on neile tegelikkuses keelatud ning lapsevanemad tunnevad ennast ebakindlalt selgituste jagamise osas.

Eelnevatest probleemidest tulenevalt püstitatakse järgnevad **uurimisküsimused**:

- Kuidas mõjutavad koduse meediakastamise võimalused lapse meediatarbimist?
- Kuidas näeb laps vanemat oma meediatarbimise juhendajana?
- Mil määral palub laps ise vanema abi nähtu selgituste saamiseks?
- Milliseid vanemate juhendamistegevusi lapsed välja toovad?

Uurimuse **eesmärgiks** on välja selgitada laste tähelepanekud lapsevanema rollist meediatarbimise juhendajana ning suunajana.

Püstitatud eesmärgist tulenevad järgmised **ülesanded**:

- Kirjeldada kirjandusele toetudes laste kasvukeskonda kui tema meedia tarbimise kujundajat;
- Anda teoreetiline ülevaade lapsevanemate võimalustest lapse meediatarbimise juhendamisel ning nende seostest lapse meedia mõistmisega;
- Töötada välja laste intervjuuküsimused laste tähelepanekute väljaselgitamiseks;
- Analüüsida lapse meediatarbimise kujundajaid ning vanemate juhendamisevõimalusi

Käesolevas töös käsitletakse mõistet meediat eelkõige telemeedia tähenduses, ehkki mõiste on oluliselt laiem ning sisaldab erinevaid teisi meediakanaleid (Aava, 2003).

Töös on kasutatud 45 allikmaterjali, neist on 14 võõrkeelsed. Lõputöö toetub järgmistele autoritele: Jeroen Jansz, Sonia Livingstone, Peter Nikken, Kristi Vinter, Brigitte Wittrup.

Mujal maailmas on varasemaid uuringuid läbi viinud: 2003. aastal Warren, R. teemal „Parental mediation of preschool children's television viewing“; 2006. aastal Barkin, S., I. E, Richardson, I., Klinepeter, S., Finch, S., Krcmar, M. teemal „Parental media mediation styles for children aged 2 to 11 years“

Käesoleva töö vormistamisel on järgitud Tallinna Ülikooli Kasvatusteaduste Instituudi üliõpilastööde juhendit (koost. Heidmets, Krabi, Kuurme, Laherand, Orn, Pandis, Poom-Valickis, Veisson, 2010), milles toetutakse APA (American Psychological Association) viitamissüsteemile.

Lõputöö **märksõnad**: media mediation, parental mediation, pre-school children.

1. LAPSE VAIMNE KÜPSUS JA TAJU ERIPÄRAD MEEDIA MÕISTMISEL

Uurimustest on selgunud, et telemeedia avaldab suurt mõju lapse sotsiaalsele arengule, mida eelkõige iseloomustab lapse vaimne küpsus ja oskus kogetut vastu võtta ning analüüsida (Conners-Burrow & McKelvey & Fussel, 2011, 266). Eelkoolialise lapse oskus meediat mõtestada on paljuski erinev vanemas eas laste meediakogemustest ning selle ümber mõtestamisest (Wattern, 2003, 410).

Käesolevas peatükis käsitletakse laste meedia tajumise spetsiifikat, laste meedia kogemuste mõistmist ning mil määral on eelnev seotud lapse vaimse küpsusega.

1.1 Meedia tajumise spetsiifika lastel

Kristi Vinteri sõnul on meediast tulenevalt lapse peamiseks probleemiks suutmatus suhestada meediat tegelikkusega. Ta ei pruugi aru saada iga saate eesmärgist või žanrireeglitest. Ta võtab näiteks lavastust kui tegelikkust, kui reaalsuse autentset peeglust. Laps eeldab, et edaspidi võib ta reaalsuses kõike seda leida, millest meedias räägiti (Kuurme, 2003; Leitmaa, 2012, -a; Raag, 2004). Lapsed vaatavad televiisorit tähelepanelikumalt ja süvenevad detailidesse rohkem kui täiskasvanud ning seda ka programmide puhul, mis ei ole neile suunatud (Lindstrom & Seybold, 2003).

Telemeediast nähtud reklaam jääb lapsele meelde kolm korda tõenäolisemalt kui täiskasvanule. Telereklaamide mõjuvõimul on mitmeid põhjusi, mõned tulenevad lastest endast ja mõned televisioonist kui meediavahendist. Laste suhe televisiooniga on tihe (Lindstrom & Seybold, 2003). Pealegi meedia kaudu vahendatav maailmapilt ei kajasta muutuvat maailma, vaid üritab muuta inimesi, kes selles maailmas tulevikus elavad. Seejuures ei ole ka noorte ja laste otsustused sageli mõistuspärased, vaid lähtuvad pigem emotsionaalsest vajadusest (Ugur, 2004, 38).

Lapse oma isikupära, fantaasia ja arvamus saavad kahjustada, kuna laps kopeerib tihtipeale mängus igal sammul oma televisiooni lemmiku karakterit. Lapsed tahavad sisimas

samastuda oma lemmikuga, keda on kujutatud multifilmides tõelise ideaalina (Joseph, 2006, 134). Eelkõige tahavad poisid omada samasugust supervõimu või lihtsalt üleloomulike andeid, mida tavaliselt omavad multifilmi kangelased (Vijayalakshmi & Bhavani, 2006, 152), tajumata, et reaalsuses ei ole kõik nii lihtne ning võimalik jälgendada.

Isegi laialt levinud arvamus, et lapsed õppivat teleri abil rutem rääkima, on täiesti valeks osutunud. Küll võivad noored televaatajad rääkimisega varem algust teha, aga peatselt nende areng peatub või muutub isegi taandarenguks. Hiljemalt lasteaias lähevad telerivõõrad lapsed neist kõnearengus otsustavalt ette, sest rääkimist arendab palju rohkem kahepoolne suhtlemine vanemate ja lapse vahel. Passiivse teleri vaatamise puhul areng seiskub (Kopietz & Sommer 1999).

Valimatu telerivaatamine paneb lapsed liiga vara vastamisi täiskasvanute maailmaga (Kinnunen, 2008). Kõige kurnavamalt mõjub lastele uudiste vaatamine, milles kajastatakse kõige enam maailma pahupooli. Lapsi hirmutab sealne vägivaldne käitumine ning neis võib tekkida hirm üksinda näiteks tänaval liikumise suhtes (Ronk, 2000). Lisaks eelmainitule tekitavad lastes vastuolulisi tundeid õudsufilmide vaatamine, piirid väljamõeldise ja tõelisuse vahel on segadusttekitavad ning unehäired ja hirm tavapärane kogemus (Vinter, 2011). Lapse hirmutamisele aitab kaasa ka tänapäeva kõrge kvaliteediga teler. Praegused suure ekraaniga värvilised televiisorid näitavad kõike toimuvat detailiselt, reaalsusena (samas; Kraav, 2007), televiisorite kaasajastamisele aitas kaasa ka Eesti üleminek digi-levisse.

Vanalinna hariduskolleegiumi lasteaia Aiake kasvataja Raili Lindpere toob oma uurimuse tulemustele toetudes välja, et väga palju hirme tekitab televisioonis nähtu: koletised, kummitused, tapmised, loetles ta mudilaste hirmude põhjusi (viidanud Eelrand, 2004). Televisiooni kaudu tabab last ühelt poolt julm ja toores, veriste detailide rohke tõsielu, teiselt poolt niisama tõepäraselt kujutatud fantaasiaolendite elu, kes pärinevad mitte enam tema kultuurikeskkonnast, vaid on kogu maailma rahvapärimate ja väljamõeldiste vili, need nägemused ületavad lapse talumisvõimet ja võivadki tekitada erinevaid hirme (Kraav, 2007).

Nii telesaadetes kui ka multifilmides, mida lapsed armastavad vaadata, lõppevad vägivalda sisaldavad stseenid enamasti headuse võidu ja kurjuse karistamisega. Lapsed ei suuda eristada mängu tegelikkusest ja neil pole sageli ka vähimat ettekujutust, mida kellegi pussitamine või tulistamine tegelikkuses tähendab või millised on selliste aktide tegelikud tagajärjed (Kinnunen, 2008; Krull, 2000; Hiob, 2006). Pikaajalised uuringud näitavad, et lapsed, kes saavad vägivaldasaateid palju vaadata, muutuvad täiskasvanuna vägivalda suhtes tundetumaks ja ükskõiksemaks. Teismelisena muutuvad nad aga äkilisemaks ja agressiivsemaks, sest nende alateadvus kasutab strateegiaid, mis on neile teleekraanilt kogunenud, rääkis Kristi Vinter (2012) intervjuus Eesti Päevalehele (Leitmaa, 2012, b). Samas suhtuvad täiskasvanud televiisorist nähtud kuritegudesse, k.a. tapmistesse, palju leebemalt kui tegelikesse. Lastel puudub küpsus ja elukogemus, et mõista, miks televiisoris näidatavad mõravad vanemad ükskõikseks jätavad. Lapsed ei taju televisioonis nähtut nõnda nagu täiskasvanud. Nendele on nii uudistes kui ka põnevusfilmides aset leidv vägivald ühtmoodi reaalne. Koolieelikud ei mõista, miks aga vanemad suhtuvad nähtusse nõnda rahulikult ja samas ootusärevalt, kuigi tegelikkuses on see kohutav (Kraav, 2007).

Kokkuvõtteks võib öelda, et lastel on raske suhestada meediat tegelikkusega. Neile jääb mõistmatuks vanemate ükskõikne suhtumine nähtusse, mis kaasaegsetel teleritelt paistab lastele hirmuäratavana. Nad ei saa aru, miks ebaeetilised teod on telepildis lubatud, aga nendele mitte. Ideaalis sooviksid lapsed isegi sealsete telekangelastega samastuda ning mängudes üritatakse ekraanilemmikuid detailirohkelt jäljendada.

1.2 Meediakogemuste mõistmine ja selle seos lapse vaimse küpsusega

Uurides laste võimet tunnetada ning mõtestada reklaami vahendusel saadavat informatsiooni, toetutakse sageli Jean Piaget` (1896-1980) lapse kognitiivsete arenguastmete teooriale. Piaget` erisatud arenguetappidest võib välja lugeda, et esimesel paaril eluaastal on lapse keelelised ja kognitiivsed võimed piiratud ning reklaamides edastatud informatsiooni mõistmine on suure tõenäosusega välistatud. 2- 7. Eluaastal on lapse üheks iseloomulikuks arengujooneks egotsentrism, mis muudab reklaami kui nähtuse mõistmise raskeks, lapsel on keeruline teadvustada reklaami eesmärke ning kasutatavaid

mõjutamisvõtteid, kuid alates seistmendast eluaastast mõtleb laps juba loogiliselt ning nähtuste mõtestamisel ja järelduste tegemisel suudab arevsatda mitut aspekti. Siiski ei pruugi laps kuni 12 eluaastani veel reklaami kui nähtust täies ulatuses mõista, kuigi ta suudab reklaamis edastatud informatsiooni adekvaatselt tõlgendada (Hiob, 2006).

Meedia mõju laste arengule on individuaalne, paljude tahkudega, nii otsekohene kui ka pikaajaline (Halliki, 2002). Laste aktiivne meeditarbimine toob kaasa nii positiivseid kui ka negatiivseid arenguid. Kasulikke ilminguid võib märgata üldiste teadmiste ja sõnavara suurenemise osas, kahjulikuks osutub pärssiv mõju loovusele, nõrgem käeline ning füüsiline tegevus, puudulikud sotsiaalsed oskused ning vabaajasisustamisoskus (Vinter, Kruuse & Siibak, 2010). Meediast tulevad samastumisobjektid ja rollimudelid, mis edastavad väärtusi, kujundavad hoiakuid ning on olulised ka moraalse arengu ja soolise identiteedi kujunemise seisukohast (Vinter, 2009). Mõnikord ollakse asjadest valesti aru saadud ning kasutatakse nähtust õpitud valedes situatsioonides (Ronk, 2000). Telerivaatamine mõjub halvasti lapse kõlblisele arengule. Saadetes näidatakse väga palju vägivalda, ka vägivaldseid lastefilme. Sageli näidatakse filmi-vägivalda süütuna ning vägivalda tagajärjed on tühised, miski pole lõplikult hävitatav (Kraav, 2007).

Reklaam mõjub laste puhul kiiresti, mõjutades samal ajal nii nende käitumist kui ka maitse-eelistuste väljakujunemist. Televisiooni lemmikvõte on teha reklaamipausid filmi kõige põnevamates kohtades. Laps ei suuda vahet teha, kus katkeb film ja algab reklaam, ta võtab mõlemat vastu ühtmoodi. Mida nooremad on lapsed, seda vastuvõtlikumad nad nähtule on (Kask, 2005).

Teatud tingimustel mõjub telerivaatamine lastele hästi. Televisioon võimaldab lapsel senitundmata kohti, andes talle uusi ideid ja aidates lapsel oma huvisid arendada. lapse televiisori vaatamise tuleks aga siiski aktiivselt sekkuda, et jälgida, millisesse kategooriasse vaadatu kuulub ning jälgida lapse saadete valiku mitmekesisust (Woolfson, 2004). Ameerika uurimusest selgus, et lapsed, kes vaatasid ainult ühiskondlikult kasuliku ja aktsepteeritava kontekstiga saateid, käitusid ise ka positiivsemalt ja olid meeldivama suhtumisega igapäevastesse asjadesse. See on ka mõjuvaks argumendiks selle vastu, et televisioon on ainult kahjulik. Samas selgus ka, et vägivalda ei ole lihtsam omaks võtta kui head käitumist (Mares & Woodard, 2005, 308). Samas psühholoogide ja psühhiaatrite

ühisuurimuse põhjal selgus, et liigne televiisori vaatamine tekitab rahutust, agressiivsust, vägivaldsust ja sotsiaalseid probleeme, keskendumisraskusi, unehäireid ja õudusunenägusid ning somaatilisi häireid (viidanud Kraav, 2007).

Kokkuvõtteks võib öelda, et meedia mõju lastele on küll individuaalne, kuid mingeid käitumismudeleid võtavad kõik lapsed omaks, mis omakorda edastavad neile väärtusi, kujundavad hoiakuid ning on olulised ka moraalse arengu ja soolise identiteedi kujunemise seisukohast. Nähtu sisu on enamasti kaheldava väärtusega ning lapsed omandavad ebasobilike käitumismudeleid, mille jäljendamiseks valivad lapsed sageli valesid situatsioone.

2. LAPSEVANEMATE STRATEEGIAD LAPSE MEEDIA TARBIMISE JUHENDAMISEL

Ühtlasi on sarnaselt täiskasvanule laps nii kodus kui ka laiemas keskkonnas ümbritsetud televisiooni poolt pakutava infoga, mis ei pruugi alati osutada sobivaks lapse kui meediatarbija eale ja arengutasemele (Hiob, 2006; Kruuse, 2011; Kuurme, 2003; Tomberg, 2004). Tõelisust ja fiktsiooni eristama õppimine on loomulik arenguetapp, mis vajab täiskasvanu tuge ja juhendamist. Meedianarratiivi jälgimine nõuab selliseid oskusi nagu sündmuste järjestamine ja ühendamine, taustateadmiste aktiveerimine ja sidumine, mis eelkoolialise lapse jaoks on veel keerulised. Laste meedialemmikud nõuavad täiskasvanute tähelepanu ja selgitusi ka eetilise arengu seisukohalt. Täiskasvanu peab aitama mõtestada lemmiktegelaste käitumist, suhestades seda reaalse maailma ja sotsiaalselt sobiva käitumisega (Vinter, 2011).

Lapse teadmised maailmast ning enamus kogemusi on meedia vahendatud, mis tähendab, et meedia loob suure osa lapse maailmast. Reaalseid vahetuid kogemusi on jäänud vähemaks ning laps on olukorras, kus tal tuleb omandada ühiskonnas hakkama saamiseks teisuguseid oskusi. Ta peab õppima eristama tõelisust väljamõeldisest, tulema toime vastuolulise informatsiooniga, mõistma ja tõlgendama meediast nähtut jne. Siin muutub oluliseks täiskasvanu juhendatud meediakasvatus (Vinter, 2010). Eelkoolialised lapsed vajavad teisast lähenemist meedia vahendamisel kui vanemad lapsed, sest nende kognitiivne tajutaj ja eesmärgid meediatarbimisel on erinevad (Warren, 2003, 407).

Käesolevas peatükis tuleb juttu meediast kui lapse ja vanema ühistegevuse sisustajast ning lapsevanema võimalustest juhendada lapse meediatarbimist.

2.1 . Lapsevanema võimalused lapse meediatarbimise juhendamisel

Lapsevanemad teavad, et teler võib olla võrratu meelelahutaja ja hariv seltsiline, kuid vägivalda ja täiskasvanute temaatika näitamine, solvav keelekasutus ja lausnõmedus panevad neid üha enam muretsema. Samas nendivad lapsevanemad, et neil on puudu ajast,

mil vaadata saateid koos lastega, aidates sellega lastel areneda, nähtut paremini mõista ja kujundada elutervet reklaamide mitte usaldamist. Lapsevanemad on samas teadlikud, et niisama rangete piirangute kehtestamisest tänapäeval enam ei aita (Whitham, 2001). Samas Eesti Pere soovitab oma pöördumises lastevanematele vältida televiisori, videomängude ja arvutite muutumist elektrooniliseks lapsehoidjaks; kindlameelselt ja hoolikalt valida välja telesaated, mida vaadata, jälgida neid koos lastega ning arutada nende sisu, et õpetada lapsi ja noorukeid saateid kriitiliselt vaatama; määratleda aeg, mida kulutatakse meediale, eriti telemeediale, videomängudele ja arvutile, olla ise meediatarbimisel lastele eeskujuks; luua lastele keskkondi, kus nad saaksid pealetükkivast, vägivaldsest ja jõulisest meediast puhata ning ennast jõukohase tegevuse kaudu teostada (Järve, 2002).

Telemeedia muudab laste maailmavaadet ja argitegevust. Lapsed võtavad täiskasvanute käitumise eeskujul omaks ka täiskasvanuliku suhtumise televisiooni. Televiisor võimaldab neilegi lõdvestumist, puhkust, põgenemist reaalsusest „rikaste ja ilusate” pseudomaailma. Soov passiivselt meelt lahutada aina kasvab, inimese loova tegevuse väli aina kahaneb (Vissel, 2000, 75, Whitham, 2001). Vaatamata sellele, et juba koolieelsel lapsel on eeldusi teha vahet ilukirjanduslikul liialdusel ning reaalsusel, ühiskonna poolt aktsepteeritaval ja mitteaktsepteeritaval käitumisel, olla empaatiline ja kriitiline, peab arvestama, te laps õpib jäljendades (Hiob, 2006). Lapsega ei tohi pahandada teiste matkimise pärast, vaid vanema ülesanne on panna laps oma peaga mõtlema, analüüsima, kas tehtu on õige või väär (Woolfson, 2004).

Vanemate roll lapse kujunemisel teadlikuks tarbijaks, sh meediatarbijaks. Ka reklaami mõistmine on seotud sotsialiseerumisega, ümbritseva keskkonnaga kohandumisega ja perekond on siin esimene teenäitaja (Hiob, 2006).

Teadlased eristavad kolme võimalust lapse meediatarbimise teadvustamiseks. Esimeseks eristatakse „piiravat vahendamist“, kus lapsevanemal on kontroll lapse meediakasutuse aja ning programmide sisu kohta (Nikken & Jansz, 2006, 182). Vanem teab, millal ja mida laps vaatab. Vanemal on kindlad hoiakud televisioonist ning ta tihti otsustab, millisteks meediakogemusteks on tema laps valmis (Wattern, 2003, 411), võttes siinkohal arvesse lapse ealist küpsust ja valmisolekut. Kristi Vinteri (2012) sõnul pole aga keelamine

tänapäeval mingi strateegia, kuigi varem seda soovitati. Tänapäeva laps peab suhteliselt vara aru saama ekraanil toimuva lavastuslikkusest. Peab selgitama, et see pole reaalne, seal harjutatakse pikalt filmimise eel ja keegi seetõttu haiget ei saa. Kõige paremini toimivad filmide DVD-del kaasas olevad lisamaterjalid filmi tegemisest, mis aitavad lapsel aru saada, et filmis nähtav ei juhtu realselt (intervjueerinud Leitmaa 2012, b).

Piirangute vähendamise eesmärgil peaksid lapsevanemad teadma, et keelatu sära kaob, kui saadet on vaadatud koos vanematega. Laps on saanud ise jutustada, mis saates oli huvitavat, mis paha. Tihti on lõpptulemuseks see, et mõne vaatamiskorra järel laps veendub, et see saade õieti ei olegi hea ja ta kavatseb oma aega millelegi muule kasutada. Siiski on oluline jälgida, et säiliks mingi piir laste ja täiskasvanu saadete vahele (Kinnunen, 2008).

Teiseks on lapsevanemal võimalus lapsega koos näiteks televiisorit vaadata ning seejärel kommenteerida ning arutleda vastava programmi sisu üle (Nikken & Janssz, 2006, 182), kus lapsel on võimalus saada vahetu tagasiside kogetule. Selgituse osatähtsus on siinkohal suur kuna seejärel ei ole lapsel vajadust ise nähtut analüüsida ning sageli valesid järeldusi teha. Lapsevanemad peaksid aga tähelepanu pöörama oma selgituste sisule, sest need ei tohiks olla niivõrd hinnangulised kui õpetlikud. Vanema oskustest lähtuvalt nimetatakse seda tüüpi vahendamist hinnanguliseks, õpetlikuks või üldiseks „vahetuks vahendamiseks“ (samas). Kristi Vinteri (2012) sõnul lapsevanemad pigem kardavad vestlusi, sest tunnevad ennast ebakindlalt laste tasemele laskumises ning neile arusaadava sõnavara kasutamises (intervjueerinud Leitmaa, 2012, b).

Tänapäeval on vähe aega, mil laps jälgib telemeediat koos täiskasvanuga. Oma mõjutusi on siinjuures asjaolul, et lapsed omavad isiklikku televiisorit oma magamistoas. Ühes leibkonnas on sageli isegi rohkem kui kaks televiisorit (Vittrup, 2009, 51). Siiski liigituse kolmandaks võimaluseks loetakse sotsiaalset vaatamist ehk vanemlikku juhendamist, kus laps satub koos vanemaga viimase eelistusel vaatama mõnda programmi, millele järgnevad vanema isiklikud kommentaarid (Nikken & Janssz, 2006, 182). Laps saab telesaadetest rohkem, kui vanem vaatab programme koos temaga, vastab koheselt küsimustele, seletab mõistmatuks jäänud seiku ning arutleb temaga nähtu üle (Waid, 2001).

Vanemate vahendamise valik ja hoiakud on suurel määral seotud nende rahuloluga lapse meediarbimise mahu ning oskustega. Vanemad, kes on mures negatiivsete mõjudega, piiravad ka enam laste meediakasutust. Samuti arutlevad nad enam läbi programmide sisu, mida lapsed on vaadanud (Warren, 2003, 410; Nikken & Jansz, 2006, 186). Siinkohal peab vanem ise reaalselt hindama olukorda ning teadvustama endale hetke piire. Lapsevanema selgitused on hädavajalikud selleks, et teha vahet teleruumil ja tegelikkusel, päriselul ning teles nähtud tegelastel (Hiob, 2006).

Täiskasvanute asi ongi laste jaoks ära määrata, mida neil on kasulik vaadata ja kuulata, milline peab olema lastele suunatud sõnum (Halliki, 2002). Lapsevanemad saavad lisaks hariduslikule väärtusele mõjutada positiivses suunas seda, kuidas telesaated mõjutavad laste sotsiaalseid hoiakuid ja käitumist (Blades, Cowie & Smith 2008). Vanemate kohustuseks on jälgida, mida lapsed televiisorist jälgivad (Järve, 2002). Samas on aga vägivalda ja julmust propageerivate filmide ja dokumentaalsarjade näitamine televisioonis sagenenud ning harvadel juhtudel teatab diktor enne saate algust, et järgnevat ei ole alaealistel soovitatav vaadata (Eelrand, 2004). Vanemad peaksid õppima, kuidas ära hoida laste televiisori vaatamise kahjulik efekt ning kuidas panna lapsi sealt midagi kasulikku õppima (Naear, Tugrul, Tuncer, Yalein & Yurdakök, 2002).

Lapsed pannakse tihtipeale üksi televiisori ette ning neil ei ole võimalust arusaamatutel hetkedel kelleltki täpsustavaid teadmisi küsida. Samas ei oskagi lapsed iga kord mõista, et nähtu on ebareaalne. Siinkohal peaksid olema vanemad need, kes lastele räägivad, milline käitumine on õige ja reaalne (Järve, 2002). Vanematel on aga oma roll laste televiisori vaatamise juures väga raske täita, kui nad ei saa sellest protsessist osa. Lapsevanema juhendamise puudumine toob lapses esile negatiivsete efektide mõju telemeediast tuleneva osas (Paavonen, Roine, Pennonen & Lahikainen, 2009). Mida enam aga lapsevanemad jälgiksid televiisorit koos lapsega ning sealjuures ka multifilme, seda enam nad mõistaksid, kui vajalik oleks nendepoolne juhendamine ja selgituste jagamine (Ivrendi & Özdemir, 2010).

Kokkuvõtteks võib öelda, et lapsevanemal on mitmeid võimalusi, kuidas muuta teleri vaatamine lapse jaoks efektiivseks ning harivaks. Näiteks saab piiritleda kindlate reeglitega telerist nähtut, mida samas ei peeta aga parimaks võimaluseks. Kvaliteetsemaid

juhendamise tulemusi annab üheskoos saadete jälgimine ning koheste jututeemade algatamine. Parimal juhul võiks programmid lapsevanem ise valida. Selgus siiski, et vanemad üritavad vältida vestlustesse laskumist, sest muretsetakse isikliku teadlikuse ning keelekasutuse pärast, mille tulemusel võivad lastle keerulised lisaküsimused tekkida.

2.2 . Meedia kui vanema ja lapse ühistegevuse sisustaja

Põhioasa televisiooni jälgijaskonnast moodustab perekondlik vaatajaskond kodudes, kus lapsed ja vanemad veedavad aega koos istudes mugavalt televiisori ees (Livingstone, 2005, 2009). Juba alates 1950ndatest aastatest on televisioon üheks oluliseks pereelu osaks, kuigi viimaste aastakümnetega on videomängude ja arvuti kättesaadavus ning populaarsus tõusnud, siis televisioon on jätkuvalt üheks noorte vaba aja sisustajaks (Vittrup, 2009, 51). Telemeedial on märkimisväärselt oluline koht igapäevases koduses elus, kus tehakse ümberkorraldusi eluruumis, et teler oleks nähtav ja igati kättesaadav muude toimetuste kõrvalt. Samuti planeeritakse oma päevaplaan vastavalt saadete kavale, et kõik soovitu saaks teleerkaanilt kogetud (Livingstone, 2009).

Tänaseks on meediamaastik suuresti muutunud, millega kaasneb ka laste kogemuste pagasi muutus. Kui varem ajal omas iga pere ühte televiisorit, saated olid suunatud kogu perele ning vabal ajal jälgisid nii lapsed kui vanemad koos ühte telekanalit, siis nüüdseks on enamus programme suunatud vaid ühele vanuserühmale (Vittrup, 2009, 51), millega kaasneb eraldumine isiklike televiisorite ette või ühiselt mõne programmi jälgimine, mis on sobimatu kas nooremale või vanemale eagrupid.

Perekondlikul televiisori vaatamisel on programmide valikul eelistatud vanema soov ning teisejärguliseks osutub lapse eelistus, millele ei järgne vanemapoolseid selgitusi. Lapsed tunnevad ennast oma arusaamatustega üksi jäetuna. Lapsevanemad toovad põhjuseks ajapuuduse, mis takistab neil lastele selgitusi jagamast (Paavonen, Roine, Pennonen & Lahikainen, 2009).

Lapsevanemal on mitmeid võimalusi, et piirata televiisori muutumist pereliikmeks. Esmalt peaks vanem pöörama tähelepanu selle, kui palju laps jälgib ekraanimeediat ühe päeva

jooksul, piiritledes seda kooli- ja lasteaiapäevade sees. Parema kontrolli saavutamiseks vältida televiisori paigutamist lapse tuppa. Hoida ära hetked, mil televiisor mängib taustaks erinevate igapäevategevuste ajal. Söömist ja televiisorist lemmikprogrammide jälgimist ei tohi ühildada, samuti on lubamatu tuua erinevaid näkse elutuppa ning tunda ennast mugavalt kui kinos. Määratlema ekraanimeedia vabu tegevusi, kus pere saab maksimaalselt üksteisele pühenduda (Jordan, Hersey, McDivitt & Heitzler, 2006).

Kokkuvõtteks võib öelda, et telemeedial on tänapäeva pere ühistegevuses suur roll ning igapäevatoimingute ajakava planeerides arvestatakse lemmiksaadete eetris olemise aegadega. Samuti omatakse ühes majapidamises mitut telerit.

3. KASVUKESKKOND LAPSE MEEDIA TARBIMISE KUJUNDAJANA

Lapse meediatarbimise võimalustel on suur roll uute kogemuste ammutamisel. Keskkond ja kaaslased meediatarbimisel määratleb ära selle kvaliteedi kui ka sisu olemuse.

Käesolevas peatükis tuleb juttu meediast kui lapse vaba aja sisustajas, saades ülevaate lapse kodustest võimalustest meedi tarbimiseks ning mil määral mõjutavad seda teised pereliikmed.

3.1. Meedia kui lapse vaba aja sisustaja

Televisioon, Internet, mobiiltelefonid, reklaamid, arvutid, pleierid, iPodid, ajalehed, ajakirjad jms on muutunud osaks igapäevasest tegevus- ja õpikeskkonnast (Livingstone, Haddon, Görzig, Olafsson, 2011; Vinter, 2009). Laste jaoks on telemeedia ammendamatu teabeallikas, aga ka piiramatult vaba aja sisustamise vahend (Vinter, 2009; Vissel, 2000, 69). Lapse ja telemeedia kokkupuude leiab enamasti aset kodus (Vittrup, 2009, 51), kus televiisor on pidevalt eelkooliealise lapse vahetus läheduses ning eetris on täiskasvanule suunatud programmid (Connors-Burrow, McKelvey & Fussel, 2011, 266; Kruuse, 2011). Vanemad on küll arvamusel, et laps omades läheduses mänguasju, ei ole kursis sellega, mis telemeedia pakub, kuid tegelikkuses talletavad nad kõik seal kuuldu ning nähtu.

Kristi Vinteri (2012) sõnul on telemeedia muutunud lapsele kui lapsevanemaks, kust võetakse omaks isikuomadused ja hoiakud ning omandatakse peamised teadmised, kuid teadlased on kriitiliselt küsinud, kas selline kasvatus on lapse arengule pigem kasulik või mitte. (intervjueerinud Leitmaa, 2012, a; Warren, 2003, 411). Kindlat ühest vastust pole seniks leitud, kuid uuringutega püütakse tulemus viia maksimaalselt positiivseks, töötades välja erinevaid võimalusi lapse juhendamiseks ja suunamiseks meedia vahendamisel.

Seega selgus, et telemeedia on lastele piiramatult vaba aja kasutamise võimalus ning seeläbi muutunud lapsele kui hoidjaks, millest laps omandab isikuomadusi, hoiakuid kui ka

peamisi teadmisi. Teadlased on hakanud määratlema võimalusi, kuidas olukorda positiivses suunas liigutada, töödotes välja erinevaid juhendamise ja suunamise meetodeid.

3.2. Lapse meedia tarbimise võimalused kodus

Tänapäeva infokülluses on inimesel väga suured võimalused teabeallikat valida, meedia on pigem informatsiooni pakkuja, sobiva kanali valib aga igaüks ise. Siingi oleneb kõik inimese isikuomadustest, huvidest, harjumustest, keskkonnast jne (Aava, 2003).

Kaiser Family Foundation'i uuringus selgus, et 26% Ameerika lastest vanuses 2-4 eluaastat on televiisor oma toas ning kooli keskastmes oli protsent koguni 70. Uuringutest on selgunud, et Euroopas on need protsendid väiksemad, kuigi siingi omab suur osa lapsi isiklikku televiisorit. Näiteks Inglismaal on 50% lastest vanuses 6-7 võimalus oma toas segamatult televiisorit vaadata ning Taanis 32%. Vanuses 15 eluaastat on numbrit oluliselt suuremad 75% (UK) ja 84% (Taani) (Vittrup, 2009, 51).

Viimaste aastate andmed näitavad, et üha sagedamini paigutatakse televiisor juba lausa lastetuppa, et laps oma saadete vaatamisega ei takistaks vanemaid neid huvitavaid kanaleid avamast (Kraav, 2007). Isikliku televiisori olemisel on lapsevanemal aga raske olla abiks ja toeks lapse meediatarbimisele. Siinkohal väljub lapse meediast omandatu suunamine kontrolli alt (Whitham, 2001, Vissel, 2000, 70).

Laps ei vali vaatamiseks ainult eakohaseid saateid, sest salapärane täiskasvanute maailm on iga põlvkonna noori ahvatlenud (Kruuse, 2011; Vissel, 2000, 70). American Academy of Pediatrics (AAP) soovib piirata eelkooliealiste laste meediakasutus aega maksimaalselt 1-2 tunnini päevas. Sealhulgas eemaldada televiisorid laste magamistubadest ning piirata juurdepääsu programmidele, mis ei ole harivad ning on suunatud vanemale eagrupile (Connors-Burrow, McKelvey, Fussel, 2011, 266). Soome sotsiaal- ja kasvatusteadlased soovivad nii televaatamist kui ka arvutikasutust reguleerida pigem sisust kui ajast lähtuvalt. Ameerika teadlaste Elizabeth A. Wanderwater'i, Seoung-Eun Park'i, Ellen A. Wartella ja Xuan Huang'i (2006) uurimusest selgus, et reeglite kehtestamisega kaasnes vähesem televaatamine, seda eriti siis, kui kehtestati ajapiirangud.

Ilmnes, et kui vanemate hoiak telemeediasse oli pigem negatiivne, siis kalduti kehtestama ajapiiranguid, kui hoiak oli pigem positiivne, siis kalduti piirama televaatamist, lähtudes saadete sisust. Viimasena nimetatud juhul vaadati televiisorit sageli koos ja vanemad oskasid paremini hinnata telemeedia mõju lapse käitumisele (Hiob, 2006).

Kokkuvõtteks võib väita, et tänapäeval on paljudel lastel isiklikud televiisorid, mis võimaldavad neil määratlemata aeg jälgida sealt tulevat, mis aga väljub tihtipeale kontrolli alt. Vanemad peaksid stabiilsuse saavutamiseks loobuma laste mugavusest omada personaalset televiisorit, mis tagaks suurema kontrolli vaadatu sisu kui ka aja üle.

3.3. Pereliikmete meediakasutuse võimalikud mõjud lapse meediatarbimisele

Suur osa televiisori vaatamisest toimub koos perega, mistõttu laps ei ole ekraani ees sugugi mitte lastesaadete ajal. Laste seas on vaadatavaimad koguperefilmid. Neile järgmivad täiskasvanute saated. Lastele mõeldud saadete seas on populaarseimad multifilmid, kuid kokkuvõttes vaatavad lapsed suurte saateid siiski rohkem kui multifilme ja lastesaateid. Vanemate televisiooni vaatamise harjumused mõjutavad tugevasti ka väikeste laste televisiooni vaatamise harjumusi, kus vanemad peavad endale teadvustama, et tema hoiakud kanduvad üle lapsele (Naear, Tugrul, Tuncer, Yalein & Yurdakök, 2002; Hiob, 2006).

Sageli on lapsevanema tagasiside saadete sisust hindava tähtsusega, sest vanemate heakskiit ühe ning negatiivsus teise kogetud situatsiooni üle kandub edasi ka lapsele (Nikken & Jansz, 2006, 182). Laps kujundab vanema hoiakutest endale meelepärased seisukohad vastavalt nendevahelisele sidemele ja usaludsele. Jäädes vanemaga nõustudes samadele seiukohtadele või vastupidistele.

Ameerika laste Kaiser Family Foundation'i uuringust selgus, et alates 7. eluaastast vaatavad lapsed sagedamini televiisorit üksi, sellele järgnes soov programme jägida koos emaga ning viimaks koos õdede-vendadega. Laste üksinda olemise valik on tingitud sellest, et sellisel juhul on neil võimalus soovitud piiranguteta vaadata (Vittrup, 2009, 51), telemeedia tarbimise valiku võimalused on lapsel ning ta ei pea sõltuma vanemate

soovidest ning maitseeelistustest. Samuti ei järgne lapsele piiranguid ega keeldusid mõne ebasobiliku tseeni jälgimiseks, mille tagajärjel jääb saate vaatamine lapse jaoks katkendlikuks.

Kokkuvõttes võib väita, et lapsed vaatavad sageli telerit koos teiste pereliikmetega, millest tulenevalt nimetati meelissaadete hulgas ära eelkõige täiskasvanule suunatu ning alles seejärel neile määratu. Lapsevanemate hoiakud telemeedia või erinevate saadete sisu üle kandub edasi lastele, mistõttu peaksid täiskasvanud ennast selles osas kontrollima.

4. UURIMISTÖÖ EESMÄRK JA METOODIKA

Tänapäeval on lapsed leidnud viise, kuidas eirata vanemate piiranguid ja kasutada just lubamatuid meedia võimalusi, mistõttu suhtlus sellel teemal toimub ainult eakaaslastega (Nikken & Jannsz, 2006, 199). Lapsed kardavad oma küsimustega vanemateni viia teadmisi, mis on nende eale lubamatu ning eeldatakse, et sellega kaasnevad uued piirangud ning keelud.

Käesolevas peatükis kirjeldatakse uurimustöö eesmärke ja ülesandeid, valimi moodustumist, meetodi valikut ning uurimisprotsessi.

4.1. Uurimustöö eesmärk ja ülesanded

Uurimuse **eesmärgiks** on selgitada välja laste tähelepanekud lapsevanema rollist meediatarbimise juhendajana ning suunajana.

Käesolevas uurimuses otsitakse vastuseid järgmistele **uurimisküsimustele**:

- Kuidas mõjutavad koduse meediakastamise võimalused lapse meediatarbimist?
- Kuidas näeb laps vanemat oma meediatarbimise juhendajana?
- Mil määral palub laps ise vanema abi nähtu selgituste saamiseks?
- Milliseid vanemate juhendamistegevusi lapsed välja toovad?

Intervjuus lastega oli eesmärgiks saada ülevaade lapse meediatarbimise kogemustest; nende teadlikusest täiskasvanust kui selle juhendajast ja suunajast ning mil määral on see igapäevases lapse meediatarbimise suunamises kajastatud.

Vastavalt püstitatud eesmärkidele, tuleneb järgmised **ülesanded**:

- Töötada välja laste intervjuuküsimused laste tähelepanekute väljaselgitamiseks;
- Intervjueerida 6-7 aastaseid lapsi;
- Analüüsida lapse meediatarbimise kujundajaid ning vanemate juhendamisevõimalusi.

Uurimuse meetodiks kasutatakse:

- Laste intervjuerimist.

4.2. Valimi moodustamine ja kirjeldus

Uurimise sihtgrupiks valiti 20 last vanuses 6-7 aastat. Valituks osutusid vastavalt kirjaliku nõusoleku andnud lapsevanemate koolieelikud, kellest juhuslikkuse alusel valiti välja 9 tüdrukut ning 11 poissi, vastavalt laste kohalolekust intervjuude läbiviimise päevadel. Kuna töö autor on pärit Paidest, siis valim moodustati mugavusvalimi põhimõttel, mistõttu valituks osutusid just ühe sealse lasteaia kahe koolieelse rühma lapsed eeldusel, et tuttava inimesega vesteldes ollakse avatumad. Intervjueritavatest oli vaid 4 last 6aastased ning ülejäänud 14 7-aastased.

4.3. Metoodika valik ja kirjeldus

Uurimustöö meetodiks on intervjuu, mis on ainulaadne andmekogumismeetod, sest see annab võimaluse olla uuritavaga vahetus keelelises interaktsioonis. Vestluse eeliseks on paindlikus, võimalus andmekogumist vastavalt olukorrale ja vastajale reguleerida. Valitud meetodi käigus on võimalus küsimuste sisu selgitada ning vastuseid täpsustada, vajadusel esitades lisaküsimusi (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2005, 192). Eelkooliealisi lapsi pole võimalik kirjalikult küsitleda. Õpetajate ja lapsevanemate uurimine aga ei anna laste meediakogemustest kaugeltki täpset pilti (Vinter, 2011). Seega eelnevat oluliseks pidades valiti uurimuse läbiviimise meetodiks paarisintervjuu lastele, mille käigus saavad nad ennast vabamalt tunda ning suhtlus toimub avatumana.

Laste intervjuuküsimustiku (Lisa 1.) koostamisel olid aluseks nii uurimistöö teoreetiline osa, töös püstitatud eesmärk kui ka uurimisküsimused.

Uurimisprotseduuri täpsustamiseks ja uurimisinstrumentide testimiseks viidi läbi pilootuurimus kahe koolieelikuga, kus kontrolliti ka lastele suunatud intervjuu küsimuste

täpsust. Intervjuu küsimustes tehti seeläbi mõningaid korrekture. Täpsustatud intervjuu küsimustega intervjuu näidise leiab lisa 2.

Täpsustatud küsimustega viidi laste seas läbi paarisintervjuud, mille käigus oli lastel võimalus paarilise vestlusest tuge saada ning ise oma kogemusi lisada. Eelnevalt oli lastega tutvunud nende endi lasteaia keskkonnas läbi mängu ja õppetegevuste. Seejärel toimusid vestlused lasteaias nende endi valitud meelispaigas, et tekiks usaldav side ning turvaline keskkond.

4.4. Uurimisprotsessi kirjeldus

Intervjuuküsimused koosnesid kolmest plokist. Esimese ploki eesmärgiks oli teada saada lapse meediakasutuse võimalused, teine plokk käsitles lapsevanema osalust lapse meediatarbimises ning kolmanda ploki eesmärgiks oli teada saada lapse vajadustest lapsevanema juhendamisele meedia paremaks mõistmiseks.

Paarisintervjuud kestsid keskmiselt 20 – 25 minutit, kus lastel oli aega küsimuste üle mõelda ning sisutihedaid vastuseid anda. Ühe läbi viidud intervjuu kohta on litereeritud teksti 5-6 lehekülge.

Pilootuuringu intervjuu viidi läbi 30. märtsil 2012. aastal ning põhiuurimus viidi läbi ajavahemikul 2. – 13. aprill 2012. aastal. Eelnevalt oli rühmaõpetaja kui ka lapsevanematega kokku lepitud intervjuueerimise aeg ning tutvustatud uurimistemat nii lapsele kui ka lapsevanemale. Anonüümsuse tagamiseks pole kasutatud laste nimesid ka peidetud kujul, vaid poisid on märgistatud tähega P ja tüdrukud T, millele järgneb sulus lapse vanus.

4.5 Andmeanalüüsimeetod

Analüüsimeetodiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, kus peale intervjuude läbiviimist saadud materjal kirjutati sõna sõnalt üles. Litereeritud materjal loeti seejärel läbi, et saada

üldist arusaama kogu andmete mahust. Järgnevalt süstematiseeriti anmed vastavalt uurimise eesmärgile, välistades üleliigsed tekstid. Andmete analüüsimine jagati kolme blokki – lapse kodused meediatarbimise võimalused, vanemate osaluse mõju selle sisule ning laste nähtu arusaamades tingitud soovid lapsevanemate juhendamisele. Viimaks võrreldi andmeid ning blokkidest tuleneva vahelisi seoseid (Eisenhardt, 1989).

5. EMPIIRILISE UURIMUSE TULEMUSED JA JÄRELDUS

Käesolevas peatükis analüüsitakse laste intervjuude tulemusi, millest selguvad laste meediatarbimise võimalused, lastevanemate osalus laste meediatarbimises ning laste vajadus lapsevanema juhendamisele meedia mõistmiseks.

5.1 Lapse meediatarbimise võimalused

Enamus uuritavatest lastest omasid isiklikku televiisorit oma toas. Üks laps põhjendas sellist võimalust asjaoluga, et vanemad pidid tema tuppa televiisori ostma, et ta ei segaks oma maitseelistuste ja soovidega vanemate meediakasutust. Lastest, kes omasid isiklikku televiisorit, kolmandikul oli võimalus sealt vaadata kõiki erinevaid digikanaleid, kolmandiku võimalused piirdusid vaid Eesti kanalitega ning viimane kolmandik sai televiisorist vaadata erinevaid multifilme lindistatud või ostetud plaatidelt.

T (7 a) – Jaa, minu toas on televiisor. Hästi suur.

P (7 a) – Jaa, mul on televiisor, ainult natukene suur. Aga emme-issi toas on hästi suur ja siis ma käin ikka seal nendega koos vaatamas.

Neli last pidid televiisorit jagama teiste pereliikmetega, millest sõltus ka nende erinevus meediatarbimise sisu osas, kuid üldiselt eelistasid kõik lapsed vaadata pigem erinevaid meelelahutuslike saateid koos perega kui üksi lastele suunatud saateid.

Arvuti kasutuse osas olid lapsed vähemteadlikud, sest vaid üks laps omas isiklikku arvutit ning teised lapsed nentisid, et õhtul on nii ema kui isa hõivanud arvuti oma mängude mängimise või meelelahutussaitidel olemisega, mistõttu laste õhtud möödusidki eelkõige televiisori seltsis, millest lähtusid ka edasised intervjuu küsimused. Raadio kuulamist pidasid lapsed igavaks.

Televiisori vaatamise aja piiranguid määratlesid lapsed magama mineku kellaajaga. Üks laps lisas, et televiisorit saab ta vaadata ainult kaks korda päevas – hommikul multifilme enne lasteaeda minekut ja õhtul meelelahutuslikke saateid koos vanematega enne magama minekut. Tegelikuses on laste televiisori vaatamise ajaline jaotus siiski rohkem kui kaks tundi päevas, mis tuli eelnevalt välja ka teooriast. Lisaks märkisid lapsed ära, et nädalavahetusel ei kehti lastele ajalisi piiranguid, sest siis ei pea järgmisel päeval vara ärkama. Eetris olevaid saateid võidakse vanematega koos jälgida hiliste õhtutundideni.

Lastele ei tundunud, et neil oleks vaatamata jäänud mõni saade sellepärast, et vanemad seda ei luba. Üldised on vanemad oma piiranguid lastele hästi selgitanud ning lastel puudub huvi vaadata keelatud saateid, mis tuleneb ka asjaolust, et lastele on lubatud kõik saated, millel ei ole vanuselist piirangut tootjate poolt ette antud. Üks laps lisas eelmainitule, et ainult uudiste vaatamine on nende peres täpselt reguleeritud ekraanimeedia aeg, mis on määratletud kindlate reeglitega, mil televiisorist nähtu jälgimisel on vaikus ning sel ajal on lapsepoolsed sooviavaldused ja vestlused keelatud. Samas märkis ära laps asjaolu, et vajadusel pannakse siis teiselt kanalilt jooksev mõne pereliikme meelissaade lindistama ning seda saab jälgida esimesel vabal võimalusel. Kasutusele on võetud erinevaid tänapäevaseid tehnika võimalusi, et arvestada kõikide pereliikmete maitseelistuste ja soovidega.

T (7 a) – No päris kõike ma vaadata ei tohi, ma ei tohi näiteks nagu issi vaatab, need tapmised ja sellised.

P (6 a) – Mina tohin koledaid multifilme vaadata ja selliseid tulistamisi. Ma ei tohi vaadata ainult niukseid asju, kus on nuga ja verd jookseb. Aga natukene ma vahel vaatan.

Üks laps tõi välja, et näiteks seriaali Ühikarotid vaatamine on küll keelatud, aga tal ei olegi selleks soovi, sest samal ajal on eetris Kättemaksukontor, mida huviga kogu perega jälgitakse. Enamus lapsed tõdesid, et nemad võivad isegi vanematega koos õudusfilme vaadata ning kahe lapse jaoks olid need põnevad lemmikfilmid. Üks laps lisas, et ema katab vahel oma silmad kinni, kuid laps ise pidi piisavalt tugev ja julge olema, et tema selliseid hirmsaid stsene ei karda.

T (7a.) – Ühikarotte ma ei tohi vaadata, sest seal on ka nagu liiga palju rumalaid sõnu. Aga ma ei saagi neid salaja vaadata, sest sellel kellaajal on TV3 üks film, mida ma tahan ka vaadata ja seda ma tohin vaadata.

Mõnel lapsel oli juhuseid, kus tal oli kästud hirmsa stseeni näitamisel käed silme ette panna, kuid siis leidsid lapsed alati võimaluse, kuidas käte vahelt soovitud edasi jälgida. Samuti juhtudel kui lapsed oma tuppä saadeti, siis vaatasid nad kas keelatud oma toas edasi või hiilisid tagasi elutuppä pooleliolevat piiluma. Üks laps rääkis võimalusest, kuidas tema on saanud keelatud salaja diinavni tagant jälgida. Teine laps lisas, et ootab mõnikord õhtul, mil vanemad magama jäävad ning siis jälgib televiisorist erinevaid saateid edasi, millest vanemad ei ole üldse teadlikud.

T (7) – Ühes filmis oli, kus mingi vist tapeti või noh, kuidas seda tapeti, siis emme pani mulle käe ette, et ma ei tohi vaadata. Ma võtsin käe eest ära ja siis ta enam ei pannud ja ma sain ikka vaadata.

Kõige enam märkisid lapsed keelatud saadete hulgas ära seriaali Ühikarotid ja animasarja Simpsonid. Laste poolsete põhjendustena toodi välja, et nendes on palju jubedaid ja rumalaid stseene, mille läbi võivad inimesed, kes neid vaatavad ise ka rumalaks muutuda. Vanematepoolsete tõeste selgituste läbi polnud lastel huvi neid siiski salaja jälgida, kuigi sealsed tobedused on nende jaoks naljakad. Animasarja Simpsonite vaatamise juures valmistas ühele poisile kõige enam rõõmu see, kuidas nad seal üksteist tapavad ja selle eest vangi lähevad.

Eelpoolmainitule lisasid lapsed täpsustuseks, et liiga jubedate õudukate vaatamine on samuti lastele keelatud, kuid detailselt osati illustreerida sellisesse kategooriasse kuuluvate filmide sisu. Lapsed kirjeldasid, kuidas vaadatud on filme veriste silmade või juustega onudest, peade mahalöömisest, surnust ülestõusnute kõndimisest ekraani poole jne, mis tundusid intervjuueeritavatele nõnda hirmuäratavad, et nende vaatamine oli neile kindlasti keelatud. Selgus, et lapsed küll teavad, mida ja kui palju nad vaadata tohiks, kuid enne saate nägemist ei oska nad algavat lahterdada sobilike või ebasobilike saadete hulka, mistõttu selle otsustamine jääb enamasti peale nähtu analüüsimist.

Lapsed, kes olid juhuslikult vaadanud midagi neile ebasobilikku ilma vanema juuresolekuta, ei julgenud sellest täiskasvanule rääkida, sest kartsid kriitikat ja riidlemist asja pärast, mis laste jaoks juhtus kui kogemata, võttes arevesse eelneva lahtimõtestamist. Juhuslikult üksinda mõne uudse saate vaatamisele sattudes, teadmata, kas see on lapsele sobilik või mitte, nentis mitu last, et vanemate ilmumisel teleri ette, nad vahetavad probleemide vältimiseks kiirelt kanalit ning jälgivad edaspidi, kas vanemad näitavad seda hiljem lapsele või mitte. Saades seeläbi ka kinnitust, kas see on talle lubatud või keelatud.

T (7 a) – Mm . . no kui ma olin pisike, siis emme ja issi läksid mõlemad poodi, siis ma panin, ma ei teadnud, ma aravasin, et see on mingi tavaline lastefilm ja siis ma panin selle plaadi peale ja siis need õudukad sealt. Mingid verised siuksed inimesed, mustad juuksed ja siis silmi ega midagi polnud. Ja siis ma panin selle kohe ära kiiresti kinni kui emme ja siis tulid, et siis ma tegin nagu ma vaatasin multikaid, sest ma ei tahtnud riielda saada.

Samas selgus laste jutust, et vanemad ei ole oma piirangute jälgimisega järjepidevad ning soovides vahel ise lastele keelatuks kehtestatud saateid vaadata, siis võivad neid kõrvalt jälgida ka lapsed, millest tulenevalt olid lapsed nende saadete sisust ka üsna teadlikud.

P (6a) – Mina mõningaid saateid ei tohi vaadata, kus on liiga palju rumalust. Aga vahel Simpstoneid ikka vaatan, kui emme lubab.

Enamus lapsi nentis, et neile meeldib vaadata täiskasvanutele suunatud saateid, sest need tekitavad lastes hirmsa tunde. Intervjueeritavate arvates on hea tunda sees ärevat ning õõvastavat värinat, nähes eetris tagaajamisi, tapmisi, tulistamisi, üksteise pilkamisi kui ka ebaeetilise sõnavara kasutamist. Üksikud lapsed nimetasid oma lemmikute seas ära mõne lastele suunatud saate või multifilmi.

Oma lemmikute seas märkisid lapsed ära saated: Kättemaksukontor, Pilvede all, Kodutunne, Kälimehed, Suletud uste taga, Reporter, Stiilipäevik, Heeringas veenuse õlal, Simpsonid, Ameerika paps. Lastesaadetest ei nimetatud konkreetseid lemmikuid, vaid märgiti ära välismaa kanaleid, kust ajaviiteks multifilme jälgitakse. Mõistmatuks jäi see, et mitmed lapsed nimetasid lemmikute seas ära vanemate poolt keelatud saated, millest võib

järeldada, et enamasti lapsed neid siiski vaatavad, kas siis vanematega koos või üksi, mis näitab, et koduselt kehtestatud piirangud on mitmetes peredes siiski kaheldava väärtusega.

Kõige populaarsema seriaali Kättemaksukontori osad meeldivadki lastele eelkõige sellepärast, et selles on palju õudukat – mõrvu, laipu ja seal on igal pool verd. Mitmed lapsed kirjeldasid detailselt möödunud osi. Näiteks oli laste jaoks naljakas see, kuidas inimestelt varastati neerud ning keegi ei saanud aru, kuidas see juhtuda saab. Samas tundus laste jaoks õudne mõte, et keegi võiks nendega sama teha.

Kokkuvõttes võib välja tuua, et lastel on võimalus jälgida telemeediat vastavalt soovile ning seda enam kui kaks tundi päevas. Enamus lapsi omab isiklikku televiisorit oma toas, kuid nad eelistavad siiski õhtuti vanemate lähedust tunda ning nendega koos telerit jägida, millest tulenevalt on saadete sisu eelkõige täiskasvanutele suunatud. Lapsed tõdesid, et neil on küll mõningaid piiranguid, kuid nende järgimises teevad vanemad tihti mööndusi, soovides ise lapsele keelatud jälgida. Lapsed olid ka seeläbi üsna teadlikud lubamatute saadete sisust ning oskasid välja tuua põhjuseid, miks need peavadki neile keelatud olema. Samas tõdesid lapsed, et võimalusel nad siiski vaatavad keelatud saateid, sest hea on tunda hirmust tekkinud ärevust ootamatuse ees. Vastavalt sellele märgiti lemmikute seas ära just täiskasvanutele suunatud meelelahutuslikke saateid, kus lastele pakkus rõõmu ebaeetiline käitumine ning moraalitu sõnavara.

5.2 Lapsevanema osalus lapse meediatarbimises

Lastel oli kaheseid arvamusi sellest, kas televiisori vaatamine on parem koos vanematega või üksi. Lapsed märkisid ära, et neile meeldib pereliikmete lähedus, kuid kui aga vanemad hakkavad nende keskendumist kindlale saatele segama omapoolsete katkestamiste või selgitustega, siis vaataksid nad lemmiksaateid paremameelega üksi.

T (7) – Mulle meeldib televiisorit vaadata nendega koos ja üksi. Aga üksi saab palju rohkem rahu. Siis ma tahan mõelda natukene. Siis on see paus mõelda. Ei räägi keegi. Aga see rääkimine segab.

P (7a)- Mulle meeldib koos vaadata, sest siis ma saan emmega koos olla. Mulle meeldib emme kõrval olla.

Lapsed lisasid, et üksi vaadatud saadetest nad enamasti vanematele ei räägi, sest see on kui nende väike saladus ning seejärel on neil suuremad võimalused jälgida keelatud saateid piirnagute vabalt koos vanematega. Intervjueeritavate soov hoida nähtut saladuses on pigem tingitud ka teadmatusest ja oskamatuses saateid sisu olemuse järgi lahterdada, mis tuli välja ka eelmises peatükis. Seeläbi kardetakse riidlemist ja karistusi teo eest, mis tegelikkuses juhtus teadmatuses. Üks laps nentis, et mõni saade tundub tema jaoks hea, aga isa jaoks halb ning ta ei saa aru, miks see nii on.

T (7 a) – Ükskord ma vaatasin ühte multikat, aga ma ei teadnud, et seal on mingi tapmine oli seal mutikas ja kui ma vaatasin seda ja siis seal tuli üks hästi õudne osa ja siis mingi mürin käis ja ma arvasin, et telekas lõi välku ja ma hakkasin väga kartma.

T (7 a) – Vahel kui ma olen emmele öelnud, et see on hirmus, siis emme ütleb, et ära siis vaata seda.

T (7 a) – Kui on päris õudsad saated, siis ma nendest emmele ei räägi, sest ta hakkab kohe ütleva, et miks sa vaatad, neid ei tohi vaadata.

Üks laps lisas, et juhul kui ta ei tea, kuidas ema mingi kindla saate vaatamisele reageerib, siis ta jälgib seda parema meelega üksi, et ei tekiks lisa piiranguid või vestlusteemasid heade ja halbade käitumisnormide kohta, mis osas on laste teadlikus niigi kõrge. Pigem ootaksid nad vanemate käest enam selgitusi filmide ja seriaalide valmimise kohta. Detailseid teadmisi nii terminoloogiast kui ka filmitööstuse sisust omas vaid üks laps, kes oskas ise hinnata ka oma arengut teadmistepagasi laienemisega. Peale seda kui vanemad olid talle selgitanud, kuidas lavastatakse erinevad inimeste vigastused, ei tundunud talle nende vaatamine enam niivõrd hirmsana. Näiteks selgitas laps, et kellelegi südamesse tulistades, ei juhtu temaga tegelikult midagi. Näitlejal saavad mustaks ainult riided kui plahvatab tema pluusi all mustikamoosikott, mis meile näib kui verena. Samuti lisas ta, et oskab nüüd saateid analüüsida ning vajadusel vanematel lisaküsimustega uusi teadmisi filmitööstusest ammutada.

T (7 a) – Kui on olnud mingi vana film, siis alati ta küsib, et kas sa tead, millega vanasti näiteks võid tehti ja siis ta nagu seletab seda, et ma targemaks saaks.

T (7 a) – Jah, et vahel küsin, et miks sellised imelikud laulud tulevad, et sellised hirmsad. Ja siis kui nad teavad, siis nad räägivad miks see nii on.

Lapsed sooviksid vanematele rääkida saadete sisust, mis neis tekitas arusaamatusi, kuid hetkel nad seda ei tee, sest vanemate käest nõu küsimisele järgneb enamasti halvustav suhtumine vaadatusse. Lapsevanemad ei oska last abistada nähtu analüüsimisel, vaid tõrjuvad neid oma reageeringuga selliste küsimuste esitamisel eemale. Intervjueeritavatest enamus tõdes, et kui täiskasvanu suudaks jääda rahulikuks ja selgitaks soovitud lapsele arusaadavalt, siis nad tahaks ja räägiks alati oma ekraanimuredest vanematele. Üks laps arvas, et seeläbi jääksid temal kindlasti ära ka tihti esinevad hirmsad unenäod.

T (7 a) – Minu ema väga ei tea, kuidas neid asju tehakse ja sellepärast ta ei räägi mulle midagi, et siis kui oma saade tal ja ma tahan midagi teada, siis ma segan nagu vahele, sest ta tahab seda oma filmi vaadata. Ja siis emme nagu niimoodi ei hakka ka rääkima.

T (7 a) – Kui õudukad on siis ma küll vahepeal räägin. Kui mingi asi on siis ma nagu räägin talle seda ja siis ta nagu ei vasta midagi, lihtsalt ütleb aa ja kõik.

Kokkuvõtteks võib väita, et hetkel lapsed kardavad vanematelt meediakasutuse juhendamiseks abi paluda, kuna oskus meediat tõlgendada puudub. Küsides selgitusi nähtu kohta, mida vanem ei pea õigeks, kuid lapse oskus nähtut mitesobilikuks selekteerida puudub, reageerib vanem esmalt siiski halvustavalt ning seades sellega uusi piiranguid või alगतades vestlusteemasid viisaka käitumise osas. Lapsed teavad, et sellele järgneb manitsemine ja karistus teo eest, mis tegelikkuses juhtus teadmatusest.

Lapsevanemad ei oska last abistada nähtu analüüsimisel, vaid tõrjuvad neid oma reageeringuga selliste küsimuste esitamisel eemale, mistõttu laps märkab, et vanemale rääkimine ei too kaasa mingeid tulemusi. Samas sooviks lapsed teada, miks teleekraanil vastavalt käitutakse ning lisati, et selgituste saamisel filmide ja seriaalide valmimise kohta, kaovad lastes erinevad hirmud ja unehäired kummitama jäävate osade suhtes.

5.3 Lapse vajadus lapsevanema juhendamisele meedia mõistmiseks

Filmide vaatamisest tekkinud hirmud kajastuvad mõningad korrad lapse unenäos ning tekkinud kartus kaob, kuid seriaalide puhul on nähtud seigad pidevalt meeles ning mõeldakse ja spekulieritakse, mis saab edasi järgmises osas. Nädalast nädalasse nähtud sündmustele mõtlemisega hirm süveneb ning sellelaadsed kartused püsivad lastel pikemaajaliselt meeles. Näiteks seriaali Kättemaksukontori jätkuosad on lastel paremini meeles kui ühekordsete sündmustega osad, mis koheselt ühes saates leiavad oma müsteeriumitele lahenduse. Mitmed lapsed märkisid ära eelpool nimetatud seriaalis väldanud „Killeri“ osad, millele lahendust otsiti kahe nädala vältel. Laste meenutused sellest olid mitmekülgsed. Üks laps märkis, et „Killer“ ajas tedagi taga ning ta ei suutnud öösel magama jääda, sest teadis, et mõrvar on ta leidnud. Eredalt mäletas laps, kuidas leidis „Killeri“ käejälje oma kodus aknalt. Teine laps kirjeldas oma hirmu lasteaias, kui rühmakaaslased rääkisid, et mõrvar võib ka neid jälitama hakata. Lapse kartus nähtu ees oli nii suur, et ta pidevalt peitis ennast laua või teki alla lootuses, et sealt teda üles ei leita. Kolmas laps kartis hetkelgi kodus õhtuhämaruses õues olla, sest ei uskunud, et tabatud mõrvar teda jätkuvalt jälitama ei või tulla.

T (7 a) – Kõige õudsam oli see „Killeri“ osa. See oli mitu osa, et need mida sa oled juba teada saanud ei ole nii hirmsad kui need, kus sa veel ei tea, kes süüdi on.

P (7 a) – Õudukaid näen unes, et nagu keegi tahab mind tappa. Siis ma ärkan üles, teen silmad lahti ja magan edasi.

T (7 a) – Kui ma midagi unes näen, siis ma kohe ärkan üles ja siis kohe äratan emme üles ja räägin talle nagu. Ja siis ta lihtsalt ütleb, et tahad ma võtan su kaissu, siis tulevad ilusad unenäod.

Lapsed liigitasid seriaali Doktor House õudukate alla, kuigi see pidavat ka arstisaade olema. Siiski oldi arvamusel, et seal näitab liiga palju laipasid ning nende opereerimist ja lahkamist. Üks laps kirjeldas stseeni, kus operatsiooni käigus võeti inimesel süda välja ning seda näidati tema arvates liiga detailselt teleekraanilt.

Üks laps kirjeldas juhuseid, kus ta on himsate stseenide vaatamisel televiisori ees värisenud või lausa nutma hakanud. Vahel on teda lohutanud ema kaissu pugemine, kuid vanema reageering sellele piirdub enamasti lapse lohutamise ja, et pole midagi või siis kõditamisega, mille järel näiliselt lapse meeleolu hetkeks muutub. Selle lapse hirmud erinevate telessaadete ees olid ka kõige suuremad ning tema kirjeldused oma kartustest kõige detailsemad. Näiteks kirjeldas ta hirmu õhtul üksi toaletti minna, pimedas ühest toast teise liikuda, üksi oma toas uinuda jne. Igale eelnevalt nimetatud hirmule vastas tema kujutlustes mõni tegelaskuju telemeediast, kes teda vastavas olukorras varitsema võib tulla. Samuti rääkis ta, et tema unenägudes ilmuvad tihti välja kardetud tegelaskujud erinevatest õudusfilmidest või kodumaistest seriaalidest. Lapsevanem lubas aga jätkuvalt tal vastavasisulisel ekraanikartusi edasi jälgida ning lisaselgitusi talle ei jaganud. Laps ise arvas, et peab selliseid saateid ka edaspidi jälgima, et teada, mis elus toimub ning läbi selle oskab ta end ümbritsevas toimiva eest kaitsta, et temaga midagi halba kunagi ei juhtuks.

Kaks last arvas, et hea on tunda hetkeks hirmu ning külmavärinaid kerel, sest neile hiljem vanemad selgitavad, kuidas asjad tegelikult tehtud on ning siis pidavat eelnev kartus neid hoopis naerma ajama. Kuigi samalaadse sisuga saadete vaatamine tekitab järgmistelgi kordadel halbu emotsioone, siis lisa hirme pimeduse ja unehäirete näol vaadatu neis ei tekita. Lapsed lisasid, et nad ei tahakski kohe kõigest teada, sest nad naudivad hetkeks olukorda, kus teadmatusest tekivad erinevad ärevad emotsioonid. Samas samastasid lapsed nähtut kogemusega, mida võib igapäevaelus vaja minna.

P (6 a) - Ma tahan niukseid vaadata, mis on hästi koledad, aga siis kui on hästi hästi koledad, siis ma viskan padja teleka pihta ja vaatan ikka edasi.

T (7 a) – Ma ei tea õudukates ... no mulle lihtsalt meeldib õudukaid vaadata, et siis kui seal on midagi hirmsat ja keegi on kuskil midagi sama teinud, siis ma tean mida vastu teha, sest nõrgemad asjad ei aita alati.

Enamus lapsed samastasid näiteks seriaali Kättemaksukontor igapäevaste uudistega, milles ainuke vahe oli, et uudiste vaatamine ei pakkunud lastele huvi. Need pidavat olema liiga igavad kuna seal ei räägita laste arvates midagi huvitavat. Samas arvasid enamus lapsed, et nende vaatamine on oluline teadmaks, kes on vahepeal meie seast surma saanud või mis

üldse maailmas toimub, et inimesed oskaks ise ka kõiksugu sündmusteks valmis olla. Siiski nentisid pooled lapsed, et piisab kui neid jälgivad vaid täiskasvanud.

Rääkides saadetest, mis teevad lapse tuju rõõmsaks, tõid kolm spordipoissi esmakordselt intervjuus välja jalgpalli vaatamise, kus lemmikmeeskonna värvava saavutamine teeb tuju nõnda rõõmsaks, et hüpatakse diivani pealt püsti ja elatakse karjudes kaasa. Sama sõnas ka kaks tüdrukut, kes spordivõistlusi vaadates veetsid aega koos isaga ning meeleolu loomiseks matkiti meessugupoole kaasaelamist.

Arusaamatult tõid lapsed rõõmustavate ja kurvastavate sündmuste puhul välja samu stseene telesaadetest. Inimeste löömine ja vangi panemine on nende jaoks nii naljakas, kui samas kaasatundes nende hingeelule ka kurvastav. Laste jaoks kõige halvema meeleolu tekitavad siiski uudised, kus näidatakse nende endi kodumaal aset leitavaid sündmusi. Eriti tundeid riivavad on lõigud liiklusavariidest ja põlengutest, kus inimesed saavad viga või hukkuvad.

T (7 a) – Siis kui on nagu mingi õudukas film, aga ikkagi tehakse nalja.

P (7 a) – Mulle meeldivad sellised õudukad, kus tehakse nalja. Ehmatatakse kedagi ja nii.

P (7 a) – Mulle meeldivad kõige koledamad saated. Tulnukad ja see võlukepp või no see tapmine. Jaa see on täiega lahe.

P (6 a) - Mul teevad tuju rõõmsaks koledad multikad, sest need on nii ägedad. Seal tapetakse teisi, veri lendab ja, lõksu pannakse teisi, krokodillid söövad mingi ära ja hammustavad peast ja pea tuleb otsast ära.

Kõik lapsed oskasid kirjeldada mõningaid hirmsaid saatelõike, mis neile on eredalt meelde jäänud. Intervjueeritavad on nendest küll rääkinud vanematele, kuid piisavaid selgitusi pole kartuse vähendamise eesmärgil saanud. Vanemad on laste muredele vastanud lausetega: mine oma tuppa, mine voodi, sul on parem aeg magama minna, ei olnud seal hullu midagi, see ei ole üldse nii nagu sa arvad jne. Lastele sellistest napisõnalistest vastustest ei piisa ning mõtetes kummitab nähtu jätkuvalt edasi. Näiteks üks laps kirjeldas

olukorda, kus kogu perega vaadati filmi hiigel suurest gorillast, kes püüdis inimesi. Laps hakkas nähtut kartma ning ütles seda ka emale. Vanema poolne lahendus oli laps oma tuppa saata. Laps oli aga nähtu pärast ka hiljem hirmul ning küsis emalt uuesti selgitusi. Vanema arvates oli parim lahendus lapsele filmi lõpp lahti seletada sellest, kuidas gorilla lõpuks ära tapeti. Koolieelik ei saanud sellest abi, vaid tal tekkis uus südamevalu vaese looma pärast.

T (7 a) – No ma hakkasin poole pealt kartma, siis läks veel õudsamaks ja siis ma ütlesin emmele ja issile ja siis nad saatsid mu magama. Nad olid ise seda näinud, aga ükskord nad tahtsid näha, kuidas ma kardan, et see on nende jaoks naljakas.

Lisaks mõistmatuks jäänu selgitustele ootavad lapsed vanemate tõlkeid saadetele, kus räägitakse mõnes teises keeles. Toodi välja pahameel, kus tahetakse täiskasvanuga koos televiisorit vaadata, kuid vanema reaktsioonid nähtule jäävad lapsele täiesti mõistamatuks. Selliste saadete alla liigitasid lapsed näiteks „Selgeltnägijate tuleproovi“. Isegi lapsed, kes oskavad lugeda kurtsid, et subtiitrid liiguvad liiga kiiresti ja see ajab neid tigidaks.

Laste arvates võib televiisorist näha nii kasulikke kui ka kahjulikke saateid. Inimene peab lihtsalt ise aru saama, mida sealt vaadata võib ja mida ei. Samas lisati, et tegelikult võiks isegi kõike vaadata kui osatakse analüüsida, mida tohib järgi teha ning mida mitte.

Kasulik on vaadata näiteks uudiseid, sest siis saab teada, mis kuskil on juhtunud, kes on kellegi perekonnast surma saanud. Inimesi, kes on surma saanud on laste arvates vaja teada sellepärast, et me teaks, keda meie seltskonnas enam ei ole. Tüdrukud määratlesid kasulike saadete alla ka Stiilipäeviku ja Naistemaailma, sest seal tehakse inimesi ilusaks, saab teada, mida teha, et kortse ei tuleks ning kuidas peab välja nägema, et moega kaasas käia. Lisaks eelnevale on kasulik vaadata ka arstisaateid, kus õpetatakse inimesi oma tervise eest hoolitsema, haigusi ennetama ning vajadusel neid ravima.

Kahjulike saadete alla liigitasid lapsed õudusfilmid, kuid lisasid, et nende näitamine on siiski vajalik, et täiskasvanutel oleks hilisõhtul midagi televiisorist vaadata, kui neil ei ole soovi veel magama minna. Intervjueeritavad arvasid, et vanematele meeldib eelkõige sellepärast neid vaadata, et need on lastele keelatud. Samuti nimetati siinkohal ära

kodumaine seriaal Ühikarotid, kus esinev käitumine ei ole sobilik ühelegi lapsele ega isegi täiskasvanule.

T (7 a) – Saated on kahjulikud, sest kui seal on midagi sellist õudukalist. Siis kui sa suureks kasvad jäävad need sulle meelde ja siis sa hakkad neid samasid asju tegema ja siis sa jääd nagu rumalaks nii. Näiteks Soomes neid Disney filme enam ei saa vaadata, sest multikas näidati, et seal see Donald näitas peput ja siis seal ei tohtinud peput näidata ja nüüd Soomes enam ei saa näha.

Kokkuvõtteks võib öelda, et lapsed kirjeldasid värvikalt oma meediakogemusi ning nendest tekkinud hirme kui ka unehäireid. Lapsed lisisid, et vanematega koos on küll julgem telemeediat jälgida, kuid nendepoolseid selgitusi arusaamatute situatsioonide selgitusteks ei järgne. Probleemide korral saadetakse laps oma tuppa või lapse hetkekartustest vabaneb lapsevanem kōdistamise ning kallistusega. Samuti ootavad lapsed tõlkeid saadetele, mille subtiitrite lugemisega nad hakkama ei saa. Teadmatuses vaadatu sisu suhtes tekivad ka küsitavused vanema enda regeeringu osas nähtud telepildile. Arusaamatult tõid lapsed rõõmustavate ja kurvastavate sündmuste puhul välja samu stseene telesaadetest. Inimeste peal vägivalla kasutamine või ebasobiliku sõnavara kasutamine on nende jaoks nii naljakas, kui samas kaasatundes nende hingeelule ka kurvastav.

ARUTELU

Lastel on võimalus jälgida telemeediat vastavalt soovile ning seda enam kui kaks tundi päevas. N. A. Connors-Burrow, L. M. McKevey, J. J. Fussel (2011) ning A. Vissel (2000) ja B. Vittrup (2009) tõdesid samuti, et laste päevane telemeedia tarbimine ületab teadlaste poolt soovitud mahtu. Laste meediatarbimisel mängib suurt rolli vanemate isiklik ekraanimeedia jälgimise harjumus. Uurimuses lapsed tõdesid, et nad vanema läheduse leidmiseks ning ühistegevusena jälgivad televiisorist pigem täiskasvanutele suunatud saateid, millest võibki järeldada, et liigeses telemeedia tarbimises mängivad suurt rolli vanemate enda harjumused, kuid B. Vittrup (2009) sõnas, et tänapäeval on vähe aega, mil lapsed jälgivad telemeediat koos täiskasvanuga. Samas T. Hiob (2006) kinnitab vastava töö uurimistulemusi ning tõdeb, et suure osa ajast jälgivad lapsed televiisorit koos vanematega.

Enamus lapsi omab isiklikku televiisorit oma toas, kuid nad eelistavad siiski õhtuti vanemate lähedust tunda ning nendega koos telerit jägida, millest tulenevalt on saadete sisu eelkõige täiskasvanutele suunatud. Samas I. Kraav (2007) ja B. Vittrup (2009) kinnitavad, et lapsed eelistavad jälgida meediat nähtut oma toas, sest siis on neil võimalus jälgida saateid piirangutevabalt ning soovi korral ka lapsevanemate poolt keelatud saateid. Uurimus lükkas selle ümber seetõttu, et tänapäeva vanemad ei ole enam nii rangelt kinni kehtestatud reeglites ning isiklikest soovidest lähtudes tehakse mööndusi ka lastele.

Siiski märkisid uurimuseski lapsed, et neil on küll mõningaid piiranguid, kuid nende järgimises teevadki vanemad tihti mööndusi. Lapsed olid ka seeläbi üsna teadlikud lubamatute saadete sisust ning oskasid välja tuua põhjuseid, miks need peavadki neile keelatud olema. Siinkohal tekitasid need hetkel lastes lisahirme ja unehäireid, kuna vanemate poolsed selgitused olukordade mõistmiseks puudus ning probleemi lahendamiseks suunavad vanemad lapsed paremameelega oma tuppa, kus laps tegelikkuses jääb oma murega üksi ning tekkinud kartused enamasti süvenevad. I. Kraav (2007), K. Ronk (2000), K. Vinter (2011) tõdevad, et telemeediast vääralt tõlgendatu kajastub laste hirmudes ja unehäiretes ning vajalik oleks lapsevanema poolne juhendamine.

Samas tõdesid lapsed, et võimalusel nad siiski vaatavad keelatud saateid, sest hea on tunda hirmust tekkinud ärevust ootamatuse ees. P. Nikken ja J. Jansz (2006) kinnitasid aga vastupidist, et täiskasvanud on väga rangelt piiritletud saated, mida lapsed vaadata tohivad ning eeldatakse, et igapäevaselt nendesse raamidesse laste telemeedia tarbimine ka jääb. Hea on siiski näha, et uurimistulemuste kohaselt on vanemad enam hakanud piiranguid korrigeerima, mida kinnitab ka K. Vinter (2011), et keelamine ja rangelt suunamine ei anna mingeid tulemusi. Seejärel hakkavadki lapsed otsima muid võimalusi siiski lubamatut jälgida, sest piiride seadmine tekitab lastes just lisa uudishimu.

Lapsed kirjeldasid värvikalt oma meediakogemusi ning nendest tekkinud hirme kui ka unehäireid. T. Hiob (2006) ja C. R. Woolfson (2004) on tõdenud, et reguleerimata ning selgitustevaba ekraanimedia jälgimisega kaasnevad erinevad negatiivsed mõjud lapse vaimsele arengule kui ka sotsiaalsetele hoiakutele. Uurimuses lisasid lapsed, et vanematega koos on küll julgem telemeediat jälgida, kuid nendepoolseid selgitusi arusaamatute situatsioonide selgitusteks ei järgne. Probleemide korral saadetakse laps oma tuppa või lapse hetkekartustest vabaneb lapsevanem kōdistamise ning kallistusega. Samuti ootavad lapsed tõlkeid saadetele, mille subtiitrite lugemisega nad hakkama ei saa. Teadmatuses vaadatu sisu suhtes tekivad ka küsitavused vanema enda regeeringu osas nähtud telepildile. K. Vinteri antud intervjuust (Leitmaa, 2012, b) selgus, et vanemad kardavad telemeediast nähtut lastele selgitades, arvates, et pakuvad lastele vale lisateavet kogetu osas, mis võib tekitada lisauudishimu nähtu osas. Samas on nad teadlikud, et nende hoiakud ja käitumismallid kanduvad edasi ka lapsele, mistõttu muudab see lapsevanemaid veelgi ettevaatlikumateks.

K. Ronk (2000) ja K. Vinter (2011) on lisanud, et lapsed ei taju televisioonis nähtut nõnda nagu täiskasvanud. Nendele on nii uudistes kui ka põnevusfilmides aset leidev vägivald ühtmoodi reaalne. Koolieelikud ei mõista, miks aga vanemad suhtuvad nähtusse nõnda rahulikult ja samas ootusärevalt, kuigi tegelikkuses on see kohutav. Uurimuseski lapsed tõdesid, et vanematele suunatud õudsad saated on naljakad ning nende näitamine on vajalik, et vanematel oleks hilisõhtul telerist midagi vaadata. Samuti arvasid lapsed, et täiskasvanutele meeldivad sellised saated seetõttu, et need on lastele keelatud ja suunatud just neile vaatamiseks.

Seega tõidki lapsed rõõmustavate ja kurvastavate sündmuste puhul välja samu stseene telesaadetest. Inimeste peal vägivalla kasutamine või ebasobiliku sõnavara kasutamine on nende jaoks nii naljakas, kui samas kaasatundes nende hingeelule ka kurvastav, millele võib tähenduslik asjaolu olla lapse vaimse küpsuse areng. I. Kraavi (2007) sõnul ei suuda koolieelses eas laps meediat tegelikkusega suhestada. Nende jaoks on ekraanil nähtu alati tõene ning ilma lisaselgituste jagamiseta võivad nad ka negatiivseid käitumismustreid matkima hakata arvates, et see ongi õige. Meediast tulenevalt ongi lapse peamiseks probleemiks suutmatus suhestada meediat tegelikkusega. Ta ei pruugi aru saada iga saate eesmärgist või žanrireeglitest.

Tänapäeval lapsed kardavad vanematelt meediakasutuse juhendamiseks abi paluda, kuna oskus meediat tõlgendada puudub. Küsides selgitusi nähtu kohta, mida vanem ei pea õigeks, kuid lapse oskus nähtut mittedobilikuks selekteerida puudub, reageerib vanem esmalt siiski halvustavalt ning seades sellega uusi piiranguid või algatades vestlusteemasid viisaka käitumise osas. Lapsed teavad, et sellele järgneb manitsemine ja karistus teo eest, mis tegelikkuses juhtus teadmatusel.

Lapsevanemad ei oska last abistada nähtu analüüsimisel, vaid tõrjuvad neid oma reageeringuga selliste küsimuste esitamisel eemale, mistõttu laps märkab, et vanemale rääkimine ei too kaasa mingeid tulemusi. Samas sooviks lapsed teada, miks teleekraanil vastavalt käitutakse ning lisati, et selgituste saamisel filmide ja seriaalide valmimise kohta, kaovad lastes erinevad hirmud ja unehäired kummitama jäävate osade suhtes. Mitmed autorid on oma uurimustest kinnitust saanud asjaolule, et tänapäeval on vajalik vanemate poolne meediajuhendamine, sest kaasaegsete tehnikavõimaluste tulemusel on meediast nähtu muutunud suurel ekraanil väga tõepäraseks ja veelgi usutatavamaks (Hiob, 2006; Nikken & Jansz, 2006; Vinter, 2011; 2010; Warren, 2003; Witham, 2001).

KOKKUVÕTE

Uurimustöö **eesmärgiks** oli välja selgitada laste nägemus täiskasvanu rollist meediatarbimise juhendajatena ning suunajatena.

Uurimisküsimused said järgnevad vastused:

- Lapsevanemad ei ole kehtestatud reeglite järgimisel järjepidevad.
- Lapsed soovivad, et vanemad sekkuks enam nende meediakasutuse juhendamisse.
- Lapsed ei küsi vanematelt ise abi, sest nende arvamusel vanemad ei abista selgitustega, vaid pigem keelavad arusaamatusi tekitanud programme vaadata.
- Lapsevanemad ei oska last abistada nähtu analüüsimisel ja tõrjuvad neid.

Lastel on võimalus jälgida telemeediat vastavalt soovile ning seda enam kui kaks tundi päevas. Enamus lapsi omab isiklikku televiisorit oma toas, kuid nad eelistavad siiski õhtuti vanemate lähedust tunda ning nendega koos telerit jägida, millest tulenevalt on saadete sisu eelkõige täiskasvanutele suunatud. Lapsed tõdesid, et neil on küll mõningaid piiranguid, kuid nende järgimises teevad vanemad tihti mööndusi, soovides ise lapsele keelatud jälgida. Lapsed olid ka seeläbi üsna teadlikud lubamatute saadete sisust ning oskasid välja tuua põhjuseid, miks need peavadki neile keelatud olema. Samas tõdesid lapsed, et võimalusel nad siiski vaatavad keelatud saateid, sest hea on tunda hirmust tekkinud ärevust ootamatuse ees. Vastavalt sellele märgiti lemmikute seas ära just täiskasvanutele suunatud meelelahutuslikke saateid, kus lastele pakkus rõõmu ebaeetiline käitumine ning moraalitu sõnavara.

Lapsed kirjeldasid värvikalt oma meediakogemusi ning nendest tekkinud hirne kui ka unehäireid. Lapsed lisasid, et vanematega koos on küll julgem telemeediat jälgida, kuid nendepoolseid selgitusi arusaamatute situatsioonide selgitusteks ei järgne. Probleemide korral saadetakse laps oma tuppa või lapse hetkekartustest vabaneb lapsevanem kõdistamise ning kallistusega. Samuti ootavad lapsed tõlkeid saadetele, mille subtiitrite lugemisega nad hakkama ei saa. Teadmatusest vaadatu sisu suhtes tekivad ka küsitavused vanema enda regeeringu osas nähtud telepildile.

Arusaamatult tõid lapsed rõõmustavate ja kurvastavate sündmuste puhul välja samu stseene telesaadetest. Inimeste peal vägivalda kasutamine või ebasobiliku sõnavara kasutamine on nende jaoks nii naljakas, kui samas kaasatundes nende hingeelule ka kurvastav.

Tänapäeval lapsed kardavad vanematelt meediakasutuse juhendamiseks abi paluda, kuna oskus meediat tõlgendada puudub. Küsides selgitusi nähtu kohta, mida vanem ei pea õigeks, kuid lapse oskus nähtut mitesobilikuks selekteerida puudub, reageerib vanem esmalt siiski halvustavalt ning seades sellega uusi piiranguid või algetades vestlusteemasid viisaka käitumise osas. Lapsed teavad, et sellele järgneb manitsemine ja karistus teo eest, mis tegelikkuses juhtus teadmatuses.

Lapsevanemad ei oska last abistada nähtu analüüsimisel, vaid tõrjuvad neid oma reageeringuga selliste küsimuste esitamisel eemale, mistõttu laps märkab, et vanemale rääkimine ei too kaasa mingeid tulemusi. Samas sooviks lapsed teada, miks teleekraanil vastavalt käitutakse ning lisati, et selgituste saamisel filmide ja seriaalide valmimise kohta, kaovad lastes erinevad hirmud ja unehäired kummitama jäävate osade suhtes.

Uurimuse läbiviimisel laste intervjuu kasutamine andis andmetetõese ülevaate laste meediatarbimise võimalustest kui ka hetkeolukorrast vanemate poolsest juhendamisest. Edaspidi võiks läbi viia jätkuküsitlusi, sest laste kogemustepagas täieneb igapäevaselt. Samuti viies läbi meediakasvatuse tegevusi oleks võimalus analüüsida laste oskust meediat mõista peale teadmiste omandamist filmitööstusest ning üleüldistest meedia eesmärkidest. Seejärel on võimalik tulemusi võrrelda.

Uurimuse tulemused näitasid, et vanemad peaksid enam sekkuma laste meediakasutusse. Hetkel on küll televiisor lapse ja vanema ühistegevuse kaaslane, kuid sellele peaksid järgnema arukad ning sisutihedad arutelud nähtu analüüsimiseks, et lastel tekiks reaalne kujutluspilt meediast kui ka selle eesmärkide tegelikkusest.

ALLIKAD

Aava, K. (2003). *Veenmiskunst*. Tallinn: Avita.

Blades, M., Cowie, H., Smith, P. K. (2008). *Laste arengu mõistmine*. Neljas väljaanne. Tallinn: TLÜ Kirjastus.

Conners-Burrow, N. A. , McKelvey, L. M., Fussell, J. J. (2011) Social Outcomes Associated With Media Viewing Habits of Low-Income Preschool Children, *Early Education & Development* 22:2, 256 – 273. [2011, märts 18].
<http://www.researchconnections.org/childcare/resources/20952>

Eelrand, H. (2004, 28. september). Lastekaitsjad astuvad reklaamide vastu sõtta. *Eesti Päevaleht*, 4.

Eisenhardt, K. M. (1989). Building Theories from Case Study Research. *The Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 4, 532-550.

Halliki, H. (2002, 11. jaanuar). Meedia roll laste maailma kujundajana. *Õpetajate Leht*, 3.

Heidmets, M., Krabi, K., Kuurme, T., Laherand, M.-L., Orn, J., Pandis, M., Poom-Valickis, K., Veisson, M. (2010). Üliõpilastööde juhend. Toim. Krabi, K., Laherand, M.-L. Tallinn: Tallinna Ülikool. [2012, aprill 15].
<http://www.tlu.ee/files/arts/2663/Yliop5d28baee258a7211a3a4e5656562e945.pdf>

Hiob, T. (2006). Eelkooliealine laps ja televiisor. Rmt. *Lapse heaolu Eestis: riskid ja valikud*. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit, Tallinna Ülikool.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P.; (2005). *Uuri ja kirjuta*, 192.

- Ivrendi, A., Özdemir, A. A. (2010). Mothers' Evaluation of Cartoons' Influence on Early Childhood Children. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 2561–2566.
- Jordan, A. B., Hersey, J. C., McDivitt, A. J., Heitzler, C. D. (2006). Reducing Children's Television-Viewing Time: A Qualitative Study of Parents and Their Children. *Pediatrics*, 118, 1303-1310. [2012, aprill 15].
<http://pediatrics.aappublications.org/content/118/5/e1303.full>
- Joseph, J. (2006). What Children Learn From Television? Rmt. Sunderaj, V. (Koost.) *Children and television*. Delhi: Authorspress, 126 - 148.
- Järve, L. (2002, 17. mai). Pildikast ja püssikuulid. *Õpetajate Leht*, 1.
- Kask, K. (2005). *Meediaõpetus: õpik gümnaasiumile*. Tallinn: Avita.
- Kinnunen, S. (2008). *Las ma olen laps*. Tallinn: Allika.
- Kopietz, G., Sommer, J. (1999). *Kas hädas lastega?* Tallinn: Kunst.
- Kraav, I. (2007). Kasvumiljöö lapse vaimse arengu mõjutajana. Rmt. *Lapsehoidja käsiraamat*. Tallinn: Perekasvatuse Instituut, 124-144.
- Krull, E. (2000). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu: TÜ Kirjastus.
- Kruuse, K. (2011). *Telesaadete representatsioon lasteaialiste hulgas*. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool.
- Kuurme, T. (2003). *Kasvatuse võim ja võimetus*. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
- Leitmaa, D. (2012, a, 12. jaanuar). Teleri hoida jäetud lapsed muutuvad muutuvad lasteaiatöötajate sõnutsi vägivaldseks. *Eesti Päevaleht*, 6.
- Leitmaa, D. (2012, b, 17. jaanuar). Selgituseta jäänud vägivald viib lapse ohtike mängude

juurde. *Eesti Päevaleht*, 7. Intervjuu: Kristi Vinteriga.

Lindstrom, M., Seybold, P. B. (2003). *Bränd ja lapsed*. Tallinn: Norman TÜ.

Livingstone, S. (2005). Strategies of Parental Regulation in the Media-Rich Home.

Computers in Human Behavior, 23, 2007, 920-941. [2012, aprill 15].

<http://www.journals.elsevier.com/computers-in-human-behavior/#description>

Livingstone, S. (2009). Half a Century of Television in the Lives of Our Children. *The*

ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 625, 151.

Livingston, S., Haddon, L., Görzig, A., Olafsson, K., EU Kids Online Network. (2011).

EU Kids Online Final Report. [2012, aprill 20].

[http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIRReports/Final%20report.pdf](http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIRReports/Final%20report.pdf)

Mares, M. L., Woodard, E. (2005). Positive effects of television on children`s social

interactions: a meta-analysis. *Media psychology* 7, 301 – 322. [2011, märts 18].

http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/S1532785XMEP0703_4

Naeer, N., Tugrul, B., Tuncer, M., Yalein, S. S., Yurdakök, K. (2002). Factors that affect television viewing time in preschool and primary schoolchildren.

Pediatrics International 44, 622 – 627. [2011, märts 18].

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1046/j.1442-200X.2002.01648.x/abstract>

Nikken, P.; Jansz, J. (2006). Parental Mediation of Children`s Videogame Playing: A

Comparison of The Reports by Parents And Children, *Learning, Media and Technology* 31:2, 181 – 202. [2011, märts 18].

<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17439880600756803>

Paavonen, E. J., Roine, M., Pennonen, M., Lahikainen, A. R. (2009, 21. mai). Do Parental

Co-Viewing And Discussions Mitigate TV-induced Fears in Young Children?

Child: Care, Health and Development, 35, 6, 773-780. [2012, märts 18].

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19735268>

- Raag, I. (2004). Lapsed ja telemaailma reaalpoliitika. *Meie lapse mured: sihtgrupp – laps ehk laps kui teadlik meediatarbija*. Tallinn: Lastekaitse Liit, 8- 12.
- Ronk, K. (2000). Laps ja televägivald. *Haridus* 5, 32-34.
- Tomberg, E. (2004). Laps kui teadlik meediatarbija. Rmt. *Meie lapse mured: sihtgrupp – laps ehk laps kui teadlik meediatarbija*. Tallinn: Lastekaitse Liit, 4-5.
- Ugur, K. (2004). Meediaharidus – millal alustada? Rmt. *Meie lapse mured: sihtgrupp – laps ehk laps kui teadlik meediatarbija*. Tallinn: Lastekaitse Liit, 38-40.
- Vijayalakshmi, P., Bhavani, V. D. (2006). Children`s Perception of Violence in Televised Cartoon Programmes. Rmt. Sunderaj, V. (Koost.) *Children and television..* Delhi: Authorspress, 149 - 163.
- Vinter, K. (2009). Meediakasvatus lasteaias. *Õpetajate Leht*, 31, 10.
- Vinter, K. (2010). *Meediamängud lasteaias*. Tallinn: Ilo.
- Vinter, K. (2011, 26. august). Väikeste laste võitlused meediakoletistega. *Õpetajate Leht*, 29, 4.
- Vinter, K., Kruuse & K; Siibak, A. (2010). Meedia mõjud ja meediakasvatus eelkoolieas. *Haridus*, 4, 11-17.
- Vissel, A. (2000). Meedia kui mängude vahendaja ja uute mängude allikas. Rmt. Kõiva, M. (toim.). *Meedia. Folkloor. Mütoloogia. Tänapäeva folkloorist*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 64-98.

- Vittrup, B. (2009). What Us Parents Don't Know About Their Children's Television Use, *Journal of Children and Media* 3:1, 51 – 67. [2011, aprill 15].
<http://www.twu.edu/downloads/family-sciences/journal-children-media.pdf>
- Waid, S. (2001). *Terane laps: raamat uutmoodi kasvatuses*. Tallinn: Varrak.
- Warren, R. (2003). Parental Mediation of Preschool Children's Television Viewing. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 9, 394 – 417. [2011, märts 18].
<http://www.mendeley.com/research/parental-mediation-of-childrens-television-viewing-in-lowincome-families/>
- Whitham, C. (2001). *Vastus on ei!* Tallinn: Sinisukk.
- Woolfson, C. R. (2004). *Miks lapsed nii käituvad? Käsiraamat positiivsete kasvatusoskuste edendamiseks*. Tallinn: Varrak.

LISAD

Lisa 1. INTERVJUU KÜSIMUSED LASTELE

Lisa 2. PAARISINTERVJUU LASTEGA

Lisa 1. INTERVJUU KÜSIMUSED LASTELE

Poiss

Tüdruk

1. Kui vana sa oled?
2. Kas sul on oma toas televiisor? Kas saad oma toas televiisorist kõike vaadata? Kas sul on võimalus kõiki kanaleid vaadata/ainult Eesti kanaleid?
3. Kas sul lubatakse televiisorit vaadata nii palju kui ise tahad? Kas sul on kindel aeg ema või isa poolt antud? Kuu sa televiisorit vaadata tohid? Kas sinu arvates saad sa piisavalt televiisorit vaadata? Palju/vähe?
4. Kas saad ise valida saated, mida vaadata tahad? Kas ema või isa ütlevad, mida sa vaadata tohid/ ei tohi? Kas vaatad alati neid saateid, mida vaadata tohid? Kuidas õnnestub keelatud saateid vaadata?
5. Milliseid saateid sulle meeldib kõige rohkem vaadata? Nimeta, millised on sinu lemmiksaated?
6. Kas sa vaatad ema ja isaga koos televiisorit? Kas tahaksid/tahad nendega koos vaadata? Miks?
7. Kas räägid ema või isaga saadetest, mida vaadanud oled? Millest näiteks räägid/ ei räägi? Miks? Kuidas nad reageerivad?
8. Kas küsid ema või isa käest selgitusi, kui miski vaadatust jäi arusaamatuks/ kui miski nähtust oli imelik? Kuidas nad aitavad oma kommentaaridega?
9. Kas ema ja isa räägivad ise sulle vaadatud saadetest? Kas küsivad sinult arvamust erinevate saadete kohta? Kas selgitavad nähtut?
10. Kas sulle meeldib/meeldiks ema või isaga televiisorist nähtu üle arutleda? Kuidas? Miks?
11. Millised saated teevad su tuju rõõmsaks/kurvaks?
12. Millised saated on hirmsad? Kas sa räägid nendest emale või isale?
13. Milline on olnud kõige hirmsam saade, mida näinud oled? Kas rääkisid sellest kellelegi? Kellele? Kuidas ta sind aitas?
14. Kas televiisori vaatamine on sinu arvates kasulik/kahjulik? Kas vaadatud saadete sisu on kasulik/kahjulik? Miks sa nii arvad?

Lisa 2. PAARISINTERVJUU LASTEGA

I laps: Seitme aastane tüdruk

II laps: Seitsme aastane tüdruk

1. Kas sul on oma toas televiisor?

I laps: *Jaa*

II laps: *Mkm*

2. Kas sa saad oma toas televiisorist kõike vaadata?

I laps: *Jaa*

3. Kas sul lubatakse televiisorit vaadata nii palju kui ise tahad?

I laps: *Ei, natukene*

II laps: *Mul lubatakse*

4. Palju on sinu jaoks natukene?

I laps: *No umbes kaks korda päevas. Hommikul enne lasteaeda tulekut vaatan ja siis õhtul.*

5. Kas sul on kindel aeg antud?

I laps: *Emme ütleb, et nüüd on kõik. Ja siis kui ma vahel ei vaata televiisorit, siis ma olen oma toas arvutis.*

6. Kas arvutis sa võid tegutseda nii palju kui ise tahad?

I laps: *Noh, umbes, aga vahel ikka emme ka ütleb, et nüüd aitab.*

7. Kas sa saad ise valida saated, mida vaadata tahad?

I laps: *Jah*

II laps: *Jah*

8. Kas ema ja isa ütevad, milliseid saateid sa vaadata tohid või ei tohi?

I laps: *Jah, no Kätemaksukontorit võin, aga Ühikarotte näiteks ei või.*

II laps: *No, Kättemaksukontorit me võime, aga seal on ka nagu tapmist. Aga üldiselt, mis on hiljemal ajal neid ei lubata vaadata, kus on tapmised. Aga Kättemaksukontorit võime, sest see on varem ju.*

9. Miks Ühikarotte lapsed vaadata ei või?

I laps: *Sest ma olen nagu reklaami näinud, nad on nagu liiga lollid.*

II laps: *Ja rumalad.*

I laps: *Jaa.*

10. Kas vaatad alati neid saateid, mida tohid vaadata?

I laps: *Ei, ma ei ole kunagi Ühikarotte vaadanud, ainult seal osasid, kus on head osad, olen vaadanud.*

II laps: *Ei, Ühikarotid on ju Kättemaksukontoriga nüüd samal ajal. Enne sai vaadata, aga nüüd enam ju ei saa.*

11. Milliseid saateid sulle meeldib kõige rohkem vaadata?

I laps: *Mulle meeldivad näiteks Kättemaksukontori sellised osad, kus ei tapeta. Ja see osa, kus Mathilde osa oli.*

II laps: *Aa mulle ka meeldis see Mathilde von Slibenbach`i oma ja siis see Alba von Slibenbach`i oma, kus ühe tüdruku vend pettis, et ta mängis ühte meest, kes on juba omale kuuli pähe lastnud juba ammu, ammu aega tagasi . . . mingi umbes 100 000 aastat tagasi ja siis see vend nagu pettis, et ta oli see, ja siis ta tahtis sellele naisele öelda onju, et... et me saame siis elada igaveses rahus, et andis talle noa, et ta lõikaks oma käe siit kohast (osutades randmele) otsast ära, aga siis pärast lõpus tuli välja, et see vend nagu pidi teda sundima selleks, et ta tahtis, et ta õde ära sureks, et siis oli tal ju kergem öelda, et ta oma veenid läbi lõikas. Ja siis see Killeri osa oli jummalala lahe, kus nad seal taga ajasid ja kogu aeg käisid plahvatused . . . jooksu ja lärmi oli.*

I laps: *Mulle meeldis eriti ka selle Killeri see osa, kus ta neid poste püssiga lasi.*

12. Nimeta, millised on sinu lemmiksaated?

I laps: *Kättemaksukontorit, Pilvede all, Kälimehed siis... mm... rohkem polegi.*

II laps: *Mulle meeldib Kättemaksukontor, Suletud uste taga, Kodutunne ja siis mulle veel meeldivad Kälimehed*

13. Kas sa ema ja isaga ka koos televiisorit vaatad?

II laps: *Jaa, Kättemaksukontorit, Pilvede all.*

I laps: *Mina vaatan Kättemaksukontorit, vahest ma kardan mõnda osa. See mulle üldse ei meeldinud, kus see mingi poisi naine pidi kanna ära lõikama. See osa mulle üldse ei meeldinud.*

II laps: *Jaa . . . ühel mehel kanna ära lõikama, et ta saaks ühe aparaadi kätte.*

14. Kas sa tahaksid kogu aeg ema ja isaga koos televiisorit vaadata?

I laps: *Jaa, sest siis on parem ja siis öösel ei karda midagi, ega ei näe unes seda. Ma tavaliselt olen nii teinud, et vaatan emmega koos, sest ma tavaliselt olen öösel näinud hirmsaid asju, kui ma emaga koos ei vaata.*

II laps: *Jaa, sest siis on nagu terve pere kogu aeg koos ja meie kogu aeg vaatame koos. Eile näiteks vaatasime Suletud uste taga. Ja see oli alles eile, kus tüdruk oli nagu vanglast põgenenud poisiga ja ta ei tahtnud enam koju minna.*

15. Kas sa räägid ema ja isaga saadetest, mida vaadanud oled?

I laps: *Ei.*

II laps: *Ei.*

16. Miks sa ei küsi?

I laps: *Mmm . . . ma ei tea.*

17. Kas küsid ema või isa käest selgitusi, kui miski vaadatust jäi arusaamatuks või oli miski nähtust imelik?

I laps: *Ei.*

II laps: *No, mina vahel küsin mingi asja kohta või sõna kohta näiteks. See mulle meeldib.*

18. Kas ema ja isa räägivad ise sulle vaadatud saadetest?

I laps: *Jah, ja issi räägib mulle kuidas sööki tehakse. Me vaatame Galileod ja seal jutustab, kuidas kõiki asju tehakse, et kuidas pitsat tehakse. Seal on nii lõbusad asjad, nagu näitab, millest miski koosneb.*

II laps: *Mina räägin näiteks sellest mõrvast, et kuidas see juhtuda sai või mõnest nagu . . . sest tegelikult see Kättemaksukontor pole üldse hirmus, vaid hoopis naljakas. Ja kui sa*

sellest kuuled, siis see on jube naljakas. Sellesmõttes, et tegelikult saavad inimese riided hoopis mustaks, sest tegelikult ei lasta talle südamesse, vaid hoopis mustikamoosi kotti ja siis see plahvatab. Ja sellepärast see ongi nii naljakas.

19. Kas sulle meeldib ema ja isaga televiisorist nähtu üle arutleda?

I laps: *Ja, siis saan teada, kuidas midagi tehakse.*

II laps: *Ja, siis saab igast nalja teada.*

20. Millised saated teevad su tuju rõõmsaks?

I laps: *Mul teevad rõõmsaks Galileo ja siis mingi Multimania ja sest seal on asju.*

II laps: *Minul teevad rõõmsaks näitkes multifilmid, mida ma vaatan Kanal 17 Juniorist sellepärast, et seal on nii palju asju, mille üle naerda. Noh . . seal on üks täiega naljakas film, kus keegi kukkub hupperkuuti või kui keegi ärkab üles ja ehmatab.*

21. Millised saated su tuju kurvaks teevad?

I laps: *Kus on mingid kurvad asjad. Mul teeb Kodutunne ja siis vahest Kättemaksukontor, sest seal Kättemaksukontoris ma vahest hakkas sellepärast nutma, sest keegi laseb kedagi maha, sest mulle ei meeldi sellised filmid tegelikult. Ja mulle ei meeldi sellepärast tapmisfilmid, et mul tuleb siis oma Roi meelde, kes suri ära. Ainult Bobik ja Aila on alles. Bobik sureb varsti ära ja Aila sureb ka varsti ära ja kits suri ka juba ära.*

II laps: *Mina tean, näiteks, kus keegi sureb peres ära . . Kodutunne ja...need. Ja vahel ma hakkas lihtsalt kartma, kui kedagi maha lastakse, sest ma lihtsalt ei taha seda mõrva näha.*

22. Millised saated on sinu jaoks hirmsad?

I laps: *Mulle on sellised filmid hirmsad nagu Kättemaksukontor ja Doktor House, kus nad võtavad kõhust mingeid asju välja. Ja Kättemaksukontor ka, sest seal kogu aeg tapetakse. Ja tegelikult Walker Texase korraldaja ka.*

II laps: *Kättemaksukontor, siis on Doktor House, kuna seal nad uurivad mõrvasid. See osa, mis nüüd tuleb on selline, kus politsei kutsus 5 minutiga patrulli, et laip leiti. Aga nagu seda laipa, kui nad ümber pöörasid ei olnud. Ja nüüd nad nad uurivad, kas see laip põgenes ise ära või ma olen reklaami näinud.*

23. Kas sa räägid nendest emale ja isale ka? Kuidas nad sind aitavad?

I laps: *Jah, ja siis nad lohutavad vahest.*

II laps: *Jaa, kuulavad jutu ära ja siis võibolla räägivad selle ära, et mis nagu tegelikult seal oli.*

24. Milline on olnud sinu jaoks kõige hirmsam saada, mida sa näinud oled?

I laps: *See oli Doktor House, kus nad võtsid operatsiooniga ühel inimesel midagi kõhust välja.*

II laps: *Südame.*

I laps: *Ja siis emme lohutas mind ja hakkas pärast kõditama ja siis ma hakkasin naerma.*

II laps: *Kättemaksukontor, kus laip leitakse kuskilt heinamaalt või laip kaevatakse kuskilt välja või kui laipa näidatakse ja Doktor House ka, sest seal näidatakse ka pidevalt laipasid.*

25. Kas rääkisid sellest kellelegi?

II laps: *Ja emmele ja issile ja siis nad rääkisid, et see ei ole nagu tõsi ja . . . nagu.*

I laps: *Mulle ei meeldi sellised hirmsad asjad, nagu Kättemaksukontoris oli, et vanasti kui Häidit veel ei olnud, oli mingi Betty Reenik, et ta oli tegelikult üks tüdruk, kes maskeeris ennast Bettiks. See mulle ei meeldinud, sest ma ei julgenud peale seda vetsu minna, kus selline osa oli, kus Betty kõndis uksest sisse. Aga siis õnneks emme tuli kööki ja ma sain vetsu minna, siis sain natuke oma hirmust üle.*

II laps: *Mind ka lohutab vahel see, et kui ma mingi Kättemaksukontori osa on, kus on laibad ja see lõppeb, siis ma ei julge jalgagi diivani pealt maha panna ja tahan emmega igale poole minna, aga kui ma hommikul ärkan, siis mul ei ole enam mingit hirmu.*

I laps: *Ja tead mida, ja ükskord öösel võikui mingi öö on või mingi õhtul pime on, siis ma arvan kogu aeg, et Betty on väljas.*

26. Kas televiisori vaatamine on sinu arvates kasulik või kahjulik?

I laps: *Arvuti on kahjulik. Seal ma ei tohi üldse olla. Issi on ise kogu aeg.*

II laps: *Kahjulik, sest see teeb silmadega, sest siis sa saad endale prillid.*

27. Kas vaadatud saadete sisu on kasulik/kahjulik?

I laps: *Need saated on pahad, kus räägitakse sõnadega nagu „Mine pekki“ ja.. näiteks nagu Ühikarottides. Ja Kätemaksukontoris rääkis, et ma lasen sulle kuuli pähe ja. .*

II laps: *Need ei ole kasulikud, kus räägitakse lollide sõnadega nagu „Mine pekki“ ja „Käi kuradile“, sest need võivad inimesed ka lolliks muuta. Näiteks nagu Ühikarottides. Kasulikud on näiteks arsti saated, kus saab õpetust, kuidas näitkes inimest ravida.*

Aitäh teile, tublid olite!